UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra biblických věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024 **Karel Strakulák**

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra biblických věd

Komunikace s Bohem ve Starém zákoně

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.

Olomouc 2024 **Karel Strakulák**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pouze s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 11. 4. 2024 Karel Strakulák

Děkuji ThLic. Stanislavu Pacnerovi, Th.D. za trpělivost, obětavost a odborné vedení práce, poskytování cenných rad a připomínek. Také děkuji své manželce, Radce Strakulákové, že mi byla oporou při mém studiu.

OBSAH

OBSAH 1

ÚVOD 3

1 ZÁKLADNÍ POJMY V KOMUNIKACI 5

1.1 Komunikace všeobecně 5

1.2 Komunikace základ vztahu 7

1.3 Komunikace v náboženství jako ve vztahu 8

2 ZPŮSOBY KOMUNIKACE VE STARÉM ZÁKONĚ 11

2.1 Boží zjevení a jeho význam v komunikaci 11

2.2 Přístupy k Božímu zjevení 12

2.3 Způsoby komunikace ve Zjevení 13

2.3.1 Osobní setkání s Bohem 14

2.3.2 Boží působení v čase 14

2.3.3 Zprostředkovaná komunikace 15

3 OSOBNÍ ROZHOVOR S BOHEM 16

3.1 Bůh přistupuje ve snu 16

3.1.1 Sny od Hospodina 16

3.1.2 Bůh mluví ke spícím lidem 17

3.1.3 Obtíže se sny 18

3.2 Hospodinova teofanie – „zahalený Bůh“ 18

3.2.1 Hospodinův pseudonym 18

3.2.2 Sloup ohně a oblaku 19

3.3 Osobní setkání „tváří v tvář“ 20

3.3.1 Slyšeli Hospodinův hlas? 21

3.3.2 Mojžíšova zářící „rohatá“ tvář 22

3.3.3 Mojžíš v kontaktu s Hospodinovou slávou 24

4 BOŽÍ PŮSOBENÍ 25
4.1 Působení v dějinách 25
4.1.1 Činy volající k Bohu 25
4.1.2 Boží zjevení – působení v dějinách 26
4.2 Vyžádaná kultická znamení 27
4.2.1 Co je to magie 27
4.2.2 Zakázaná magie 28
4.2.3 Losy urím a tumím 29
4.2.4 Dovolená magie 31
4.3 Boží znamení jako nástroj komunikace 32
4.3.1 Příklady komunikace skrze znamení 32
4.3.2 Vztah k znamením 34
5 ZPROSTŘEDKOVANÁ KOMUNIKACE 35
5.1 Andělé 35
5.1.1 Spojení nebe se zemí 36
5.1.2 Anděl Hospodinův 37
5.2 Proroci 37
5.2.1 Profétie 38
5.2.2 Osoba Proroka 39
5.2.3. Skuteční a falešní proroci 40
ZÁVĚR 42
BIBLIOGRAFIE 44
PRAMENY: 44
INTERNETOVÉ ZDROJE: 47
SEZNAM ZKRATEK: 48
ANOTACE 49
SYNOPSIS 50

ÚVOD

Ve snaze rozvíjet vlastní život ve víře a posouvat své duchovní horizonty jsem se zamýšlel nad různými aspekty takového snažení. Co je potřeba, abych udělal další krůček vpřed svého vnitřního života? Rozjímáním nad jednotlivými pilíři křesťanské praxe, jako je modlitba, liturgie, četba Písma svatého či zapojení se do života církve, jsem si všiml tenké červené nitě, která tím vším prochází. Je to komunikace, vzájemné sdílení a dorozumívání se. Vztahy, které procházejí nejen společenstvím věřících, ale i samotným Trojjediným Bohem, jsou založeny na vzájemné komunikaci. Jaká by byla společnost, kde by se jen mlčelo, kde by spolu lidé nemluvili? Žili by vedle sebe místo spolu? Kolik by se toho děti naučily, kdyby na ně rodiče nemluvili? Jak by se rodiče cítili, kdyby jim jejich děti na nic neodpovídaly?

Komunikovat s druhými je nedílnou součástí našich životů. Nejde jen o obsah sdělení, ale už o samotnou snahu něco sdělit. I absence komunikace může být určitým vyjádřením. Zvolený způsob dokáže ledacos říct. Předat informaci ústně u šálku kávy je úplně něco jiného než totéž poslat doporučeně na hlavičkovém papíře, nebo dokonce sdělení odepřít úplně. Člověk si ani neuvědomí, jak je komunikace důležitá, dokud o ni nepřijde. Stačí jen být v zemi, kde se mluví nám neznámým jazykem, a hned vidíme, jak zoufalá může být snaha sdělit i to nejjednodušší. Zamýšlel jsem se tedy, jak komunikuji nebo mohu komunikovat s tak nevyjádřitelnou skutečností, jako je Bůh.

Dnešní člověk si při slově ráj představí místo plné požitků. Co už ale nedomýšlíme, je podstata „prožitku ráje“, která spočívá právě ve společenství se svým Stvořitelem. Ten je zdrojem všeho, co si pod tímto pojmem představíme. Ztracený ráj je tak vlastně ztracená Boží blízkost, zkomplikovaná či přímo přerušená komunikace s Bohem. Toto odloučení se stalo pro lidstvo bolestnou situací, která neustále podněcuje (přinejmenším intuitivně) touhu po opětovném navázání společenství. Starozákonní lid, který neznal Ježíše Krista, prožíval toto trauma mnohem intenzivněji, jeho snaha o společenství a tím i komunikace jsou o to palčivější. Usilovali o navázání komunikace všemožnými způsoby, často hledali inspiraci u pohanských národů, a tak se na stránkách Bible setkáme s celou škálou komunikačních metod.

Cílem práce je tedy přestavit alespoň některé způsoby, jakými izraelští otcové komunikovali s Hospodinem. Dále také osvětlit některá zvláštní či obtížná místa v Písmu svatém a nabídnout čtenáři jejich možná řešení. Úhel pohledu, který při tom zaujmu, bude zaměřen na komunikaci s Bohem, kterou považuji za jeden ze stěžejních aspektů náboženského života. Věřím, že porozumění těmto rozhovorům může přispět k prohloubení vlastního společenství s Bohem a mohu tak posunout svůj duchovní život.

Biblické citace uvedené v této bakalářské práci, stejně jako zkratky jednotlivých knih Písma, pocházejí z českého ekumenického překladu Písma svatého Starého a Nového zákona (Česká biblická společnost 2016).

1 ZÁKLADNÍ POJMY V KOMUNIKACI

Nyní se seznámíme s obsahem pojmu komunikace, jeho obtížnou definicí, skladbou a účelem. Musíme si také uvědomit, že právě interakce s druhou osobou je základní a hlavním stavebním materiálem každého interpersonálního vztahu. Pakliže náboženství je náležitostí vztahovou, zamysleme se, jak došlo k navázání vztahu a jeho rozvoji na počátku lidské zkušenosti s Hospodinem na stránkách Starého zákona.

1.1 Komunikace všeobecně

Slovo komunikace lze nejstručněji definovat jako „proudění informace z jednoho bodu (ze zdroje) k druhému bodu (k příjemci)“, či jako „přenos nebo vytváření znalostí“. Latinské slovo „communicare“ znamená „činit něco společným“. Komunikovat tedy znamená něco sdílet, podílet se na předávané zprávě včetně jejich důsledků.[1]

Toto sdílení je v podstatě nejběžnější lidskou činností, která prostupuje každou oblastí lidského života. Je proto předmětem studia různých vědních oborů, kde ji každý zkoumá ze své perspektivy. Psychologie, sociologie, politologie, žurnalistika, biologie, neurofyziologie atd. zkoumají různé aspekty tohoto přenosu informací, aby přinesly praktické poznatky pro svůj obor.[2]

Podle svého cíle se zaměřují na jednotlivé aspekty, jakými jsou syntax (kanály, kódování, kapacita komunikace), sémantika (jaký význam přikládají slovům jednotliví účastníci rozhovoru a zda jim rozumějí stejně) a pragmatika (vztah účastníků komunikace – jak se vzájemně přijímají, ovlivňují, přesvědčují atd.). Toto členění se dá zjednodušit na dva základní přístupy zkoumání komunikace. Jedním je humanistické hledisko zaměřené na pragmatiku a druhým je technicistní pohled zkoumající syntaxe.[3]

Nepřeberná škála přístupů a způsobů zkoumání tohoto pojmu přináší stejně nepřeberné množství nejrůznějších definic. Jejich společným rysem ale mohou být tři vlastnosti. Komunikace je proces, je transakční a je symbolická. Procesem rozumíme její kontinuitu a komplexnost. Nelze ji libovolně izolovat. Současná komunikace je ovlivněna předešlými událostmi a její výsledek ovlivní další děje v budoucnu. Tím, že je transakční,

---

[1] Srov. VYBÍRAL Z., *Psychologie komunikace*, Praha: Portál, 2009, s. 25.
[2] Srov. VYBÍRAL Z., *Psychologie komunikace*, s. 26–27.
[3] Srov. VYBÍRAL Z., *Psychologie komunikace*, s. 26–27.

myslíme na schopnost účastníků v jednom okamžiku vysílat zprávu, přijímat ji nebo obojí činit současně. Symbolická je proto, že informace je přenášena mnoha způsoby a každý způsob je pouze symbol reprezentující myšlenou věc, kterou je třeba správně interpretovat.[4]

Tyto symboly a znaky můžeme rozlišit do různých kategorií: verbální (mluvená či psaná řeč), paralingvistické znaky (intonace či akcent hlasu), neverbální (mimika, vokalizace jako smích nebo pláč, chování atd.), obrazy a symboly. Ze vztahového hlediska lze rozlišit komunikaci intrapersonální (získání informace z knihy či archívu), interpersonální (sdílení mezi dvěma či více osobami), masovou komunikaci (prostřednictvím sdělovacích prostředků).[5]

Základní strukturu komunikace tvoří komunikátor (osoba sdělující), komunikant (osoba přijímající), komuniké (obsah sdělení) a médium (nositel sdělení). V interpersonální komunikaci se role komunikátora a komunikanta střídají a komuniké má povahu procesu. Samotná komunikace se dá popsat takto: komunikátor kóduje sdělení do symbolů (např. verbální projev – mluví), vyjadřuje určitý obsah (komuniké), používá určitého média (např. telefonu). Komunikant dekóduje přijaté sdělení, které oba interpretují jako význam použitých znaků (v případě verbálního sdělení jde o společnou slovní zásobu). Strukturu komunikace lze také stručně popsat jako: kdo, říká co, komu, čím, prostřednictvím jakého média, s jakým úmyslem a s jakým účinkem.[6]

Komunikace má samozřejmě i svůj účel, kvůli kterému do ní lidé vstupují. Můžeme identifikovat několik hlavních funkcí: informovat, instruovat, přesvědčit, domluvit – vyjednat, pobavit, kontaktovat se nebo se předvést. Samotný akt však může mít více funkcí, může je ve svém průběhu měnit či dokonce může skrytě plnit jiný účel (nekalé ovlivňování nazýváme manipulací).[7]

Další proměnné, které vstupují do komunikace, označujeme jako kontext. Ten může být vnitřní, tedy osobnost a nejrůznější psychické a duševní vlastnosti všech

---

[4] Srov. AYEE, E. S. A., „Human Comunication Revisited: A Biblical Perspective“, *BChS* 78, č. 1, 2013, s. 4–5.
[5] Srov. NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, Praha: Academia, 1999, s. 157–176.
[6] Srov. NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, s. 157–176.
[7] Srov. VYBÍRAL Z., *Psychologie komunikace*, s. 31–32.

zúčastněných osob, jejich myšlení, emoce či fantazie. A kontextem vnějším může být sociální, kulturní nebo jazykové prostředí, ve kterém se rozhovor odehrává.[8]

Je vidět, že komunikace je nanejvýš složitý fenomén. Obsahuje nespočet aspektů, které se dají zkoumat a jejichž studiem se dají přinést užitečné poznatky. Toto stručné seznámení s komunikací pomůže lépe prozkoumat zvláštnosti biblických rozhovorů.

Jak bylo uvedeno výše, rozhovor tvoří několik elementů. Komunikátor a komunikant se v dialogu střídají na svých postech a ve světle tématu této práce to vždy bude Bůh a člověk. Komuniké se může lišit případ od případu a pro účel práce není nutně relevantní. Podstatou zájmu je především médium, tedy způsob, jak se sdělení ve Starém zákonu dostane od Boha k člověku a naopak. V některých případech přihlédneme i ke komunikačnímu kontextu.

1.2 Komunikace základ vztahu

Sociálně komunikační procesy jsou nezbytné pro existenci jakéhokoli lidského společenství. Neměli bychom je redukovat na pouhé přenesení informace. Lidé jsou unikátní bytosti, které mohou komunikovat nejen mezi sebou, ale i s přírodou (vcítěním, uměleckým ztvárněním) nebo s transcendentním světem, například s Bohem (modlitbou či rozjímáním). Když se setkají dva lidé a vstoupí do vzájemné komunikace, je to setkání dvou vnitřních prostředí a fondů informací, které se mohou sdílet. Takováto setkání pak tvoří základní stavební buňku jakékoli komunikace.[9]

Této buňce se říká dyadická interakce. Jedná se o interakci dvou osob, které na sebe opakovaně působí, což je vlastně jednou z definic mezilidského vztahu. Tento nejjednodušší komunikační prvek má tři etapy vývoje: výběr partnera – vyjednávání, vzájemné prozkoumávání a vytvoření závazku, nakonec institucionalizace vztahu (vytvoření vnitřních pravidel).

Smyslem vztahu je zejména výměna hodnot (emoce – láska, status, informace, hmotné prostředky atd.). Ta by měla být ve své vnitřní i vnější bilanci (výdajů a zisků) rovnovážná. Přesto existuje různý poměr nerovnováhy a její tolerance. Reakce a případné úpravy v interakcí jsou založeny zejména na emotivní stránce účastníků.

---

[8] Srov. VYBÍRAL Z., *Psychologie komunikace*, s. 36–38.
[9] Srov. CEJPEK, J., *Informace, komunikace a myšlení*, Praha: Karolinum, 2005, s. 69–76.

Zjednodušeně lze říct, že vztah působí dojmem ekonomickým (jak je pro nás výhodný), ale samotná realizace je věc především citová (vztah je atraktivní tolik, jako je atraktivní – sympatický protějšek). Roli také hrají podmínky a situace, ve kterých se vztah uskutečňuje, a míra závislosti (potencionální užitečnosti) interakce. Jedním z hlavních důvodů přijetí ekonomicky nevýhodného vztahu je podle sociologického výzkumu láska, cit, který víc dává, než bere.[10]

Míra sympatie má také vliv na adaptace chování, které ze vztahu vyplynou. Když se přizpůsobíme člověku, kterého máme rádi, jsou tyto změny hlubší a trvalejší, zatímco změny „vynucené" člověkem nesnášeným spíše vyvolají nevoli než přijetí. Dalším jevem při vzájemném působení je reciprocita, přirozená tendence oplácet přijaté hodnoty (kladné i negativní, a to v obecném principu).[11]

Je zřejmé, že komunikace je nezbytná pro jakýkoli mezilidský vztah. Na začátku stojí dvě osobnosti, dva unikátní soubory vlastností, znalostí, emocí a myšlenek. Ty spolu naváží interakci za nějakým konkrétním účelem. Zjistí, jakým jsou jeden pro druhého přínosem a zda se jim tato spolupráce vyplatí. Při tomto rozhodování zohlední naléhavost požadovaného cíle a vnější podmínky, ale hlavní kritérium nakonec zůstane v emoční sféře. Aby vztah vůbec vznikl, nebo pokud v něm nastane nějaká nevyrovnanost, pomůže k jejímu překonání láska.

1.3 Komunikace v náboženství jako ve vztahu

V dosavadním textu jsme si vysvětlili, co je komunikace, jaké jsou její prvky a jak souvisí se vztahem. Nyní je třeba objasnit spojitost vztahu a lidské víry v Boha. Pokud má víra podobnost se vztahem a komunikace je základ vztahu, logicky z toho vyplývá, že je komunikace nezbytná v duchovním životě. Protože interpersonální interakce stojí u vzniku každého vztahu a následně je to stěžejní prostředek k jeho rozvoji, dá se toto tvrzení rozšířit i na náboženství coby druh vztahu.

Samo Písmo svaté přirovnává náboženství ke vztahu, například prostřednictvím proroků. Obvykle ve vztahu, který je lidem dobře známý a který je zároveň výstižnou analogií ke vztahu s Bohem – tedy k společenskému či lépe rodinnému. Lidé (vyvolený

[10] Srov. NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, s. 177–182.
[11] Srov. NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, s. 189–192.

národ) jsou přirovnávání k služebníkům (Dt 10,12; Joz 22,5), synům (Ex 4,22; 2S 7,14), manželce (Jr 3,8; Ez 23), naproti tomu Bůh je Pán (Neh 10,30; Abd 1,1), Otec (Dt 32,6; Ž 89,27), ženich (Iz 62,4–5; Ez 16,8), manžel (Jr 3,14; Iz 54,5). Často je bohužel tato analogie negativní jako vztah manželství narušeného nevěrou (Iz 1; Oz 2; Jr 2–3). Mezi lidmi a Bohem jiskří emoce jako v běžném vztahu mezi dvěma lidmi, žárlivost (Ex 20,5), hněv (Iz 30,27), ale především láska (Mdr 11,24).[12]

Tomáš Akvinský říká, že člověk (stvoření obecně) je závislý na svém Stvořiteli, proto jej řadí do kategorie vztahů.[13] V pracích moderních teologů se rovněž setkáme se vztahovou definicí našeho náboženství. Například Josef Ratzinger komentuje změnu náboženského smýšlení u praotců takto:

> „Když se izraelští patriarchové rozhodli pro Boha El, jejich volba měla obrovský význam: rozhodli se pro numen personale proti numen locale, pro osobního Boha se vztahem k lidem, kterého si je možno představit a najít v rovině vztahu já a ty, a nikoliv v prvé řadě na posvátném místě.“[14]

Vidíme, že motiv vztahu je charakteristický pro židovské náboženství od samého začátku. Dalším silným motivem Starého zákona je smlouva. I tímto pojmem je míněna především „struktura meziosobních vztahů mezi Hospodinem a jeho lidem, což je pochopitelně nosná struktura celého Starého zákona“.[15] Pojem smlouvy je veskrze lidský, proto jej v teologii užíváme analogicky, je totiž projevem Boží milosti. Ten se „svobodně sklonil k Izraeli a v něm pozvedl lidstvo ke společenství se sebou samým“.[16] Takto je člověk povznesen k účasti na vnitrobožské meziosobní vztahovosti.

Spirituální teologie daleko více probírá emoční stránku věci (která, jak jsme řekli výše, hraje v komunikaci a vztazích zásadní roli). Bůh vystupuje vůči člověku nepodmíněnou a zcela dobrovolnou láskou. V tomto světle pak můžeme víru definovat jako „zakoušení vztahu osoby s Osobou“, protože „Bohu se zalíbilo spasit člověka vztahem“.[17] Lidskou přirozeností je takový (nejlépe věčný) vztah vyhledávat, být součástí dyády, prožívat společenství s druhými lidmi či s Bohem. Takové společenství (upřímné

---

[12] Srov. KOPEČEK, P., *Speciální liturgika*, Olomouc: Vydavatelství UPOL, 2022, s. 313–315.
[13] Srov. AKVINSKÝ, T., *Summa contra gentiles*, II, 18.
[14] RATZINGER, J., *Úvod do křesťanství*, Brno: Petrov, 1991, s. 68.
[15] POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak na zemi*, Praha: Krystal OP, 2017, s. 158.
[16] POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak na zemi*, s. 158.
[17] ALTRICHTER, M., *Spirituální teologie*, Olomouc: Centrum Aletti, 2017, s. 205.

a hodnotné) je možné jen v niterné přítomnosti Ducha svatého, neboť „vztah vychází ze samotné reality životodárné Trojice“.[18]

Vztahová podstata křesťanství (židovství) je všem znalým problematiky nadmíru jasná. Jak souvisí komunikace se vztahem, a tudíž s náboženstvím, je zřejmé. Teologické výpovědi o víře běžně používají mnoho z terminologie konvergentní pro popis komunikace. Přesto teologické zkoumání tohoto druhu vztahu používá i specifickou terminologii, ta je dána zvláštní (transcendentní) povahou jednoho z partnerů. V následující kapitole se proto zabýváme takovým specifickým termínem „Boží zjevení“.

[18] ALTRICHTER, M., *Spirituální teologie*, s. 210.

2 ZPŮSOBY KOMUNIKACE VE STARÉM ZÁKONĚ

V samotném úvodu katechismu čteme, že „víra je odpověď člověka Bohu, který se mu zjevuje a sdílí“ (KKC čl. 26). Odpověď – sdílení, tyto formulace jasně poukazují na přítomnost výše definované interpersonální komunikace. Bůh chce vstoupit do tohoto vztahu a očekává interakci (KKC čl. 52). Jsou tím představeni účastníci dyády (komunikátor a komunikant). „Bůh se ve své dobrotě a moudrosti rozhodl zjevit sebe samého a oznámit tajemství své vůle.“ (KKC čl. 51) Zde máme jasně definované komuniké. Dále se dozvídáme, že tato komunikace „se uskutečňuje zároveň činy i slovy, které spolu navzájem vnitřně souvisí“ (KKC čl. 53). Nepochybně můžeme tato slova interpretovat jako komunikační médium. Tento text čerpá z konstituce Dei verbum. Věroučný dokument i druhá kapitola katechismu pojednávají o Božím zjevení a slouží jako základ pro širší rozpracování jinými obory teologie.

2.1 Boží zjevení a jeho význam v komunikaci

Vystihnout toto konkrétní užití pojmu „zjevení“ není jednoduché, pouhé etymologické vysvětlení[19] je v tomto případě zcela nedostačující. Musí být zachována důstojnost zjevení (obsahuje křesťanské chápání Boha) a komunikativnost (tedy reálnou zakusitelnost Božího sebesdělení).[20] Beinert definuje zjevení takto:

> „Poznání Božího působení ve světě, v křesťansko-teologickém jazyku, je to v dějinách uskutečněné radikální a totální sebesdělení Boha jako absolutního tajemství, skrze slova, činy a události, které dosahují svého vrcholu v Ježíši Kristu: je zprostředkováno Duchem sv. a rozvíjí svou spásu, když je lidé ve víře přijmou.“[21]

V Novém zákoně sice získává tento pojem především teologickou náplň, ve Starém zákoně je však chápán v přímém, funkčním smyslu jako vyjádření komunikace směrem od Boha k člověku. Zjevení je také vždy sděleno s očekáváním lidského podvolení se a případného vykonání.[22] Jeho důležitost spočívá v Boží iniciativě a ochotě zjevit se. Pro člověka je totiž důsledkem hříchu, skrytým a nepřístupným tajemstvím. Člověk

[19] Z latinského „revelare“ či řeckého „apokalyptein“, které znamená odhalit něco skrytého.
[20] Srov. WALDENFELS, H., *Kontextová fundamentální teologie*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 207.
[21] BEINERT, W., „Zjevení“, *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, s. 448.
[22] Srov. PACKER, J. I., „Zjevení“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017, s. 1146.

se nedokáže vypořádat se základními otázkami své existence, pokud je mu takto Bůh sám „neodhalí“.[23]

2.2 Přístupy k Božímu zjevení

Boží zjevení se dá popsat různými způsoby. Můžeme je rozdělit na přirozené a nadpřirozené. Přirozeným zjevením myslíme odhalení Boha skrze stvořený svět, tedy lidskou schopnost rozumem vytušit Boha studiem jeho díla. Nadpřirozené je pak nad tento rámec. Bůh se zjevuje jednotlivci konkrétně, a to prostřednictvím snu, vidění, proroctví, znamení či slova. Konstituce Dei verbum pohlíží na zjevení ve třech stupních: 1) Jako setkání Boha s člověkem. „Narativním jazykem, spíše orientovaným na Písmo, popisuje text Zjevení jako interpersonální děj setkání mezi Bohem a člověkem.“[24] Cílem je prezentace základního Božího tajemství, kterým je sebesdělení Boží dobroty a moudrosti. Důležité je prolínání „slova a činu“, tím je odmítnuto čistě intelektualistické chápání sdělení a je připomenuta zakusitelnost Zjevení, a tím i jeho dějinný charakter. 2) Zjevení jako dějiny spásné Boží náklonnosti, tedy průběh Zjevení a jeho charakter od stvoření do završení světa. 3) Zjevení jako sebesdělení Boha v Ježíši Kristu, to on je konečným zjevitelem a završitelem Zjevení.[25]

Různé zdroje udávají různý výčet způsobů, jak zjevení proběhlo. Často jen okrajově a často s připomínkou, že je nutné je chápat s ohledem na jejich obsah a kontext, v jakém jsou zmíněny (někdy v historickém či eschatologickém). Zmíněné „slovy a skutky“ rozvádí Waldenfels jako estetický nebo lidsky či smyslově vnímatelný pohled na zjevení. Odvolává se na Bibli, která o Boží teofanii podává různá svědectví a příběhy, kdy se lidem Bůh zjevil „ve znameních a snech, viděních a slyšeních, v proroctví, avšak také v kultu, velmi silně pak v Božím slově, a to slyšeném nebo kázaném, napsaném nebo předčítaném“.[26]

Další způsoby a přístupy najdeme ve slovnících. Například se na zjevení pohlíží jako odhalení Boží osoby (prostřednictvím Písma svatého) nebo jeho záměru (osobně, vyhlášením zákona či vysláním poslů nebo proroků). Starší, zejména protestantská

[23] Srov. RIGUAX, B., GRELOT, P., „Zjevení“, *Slovník biblické teologie*, Praha: Academia, 1991, s. 613.
[24] WALDENFELS, H., *Kontextová fundamentální teologie*, s. 222.
[25] Srov. WALDENFELS, H., *Kontextová fundamentální teologie*, s. 207–230.
[26] Srov. WALDENFELS, H., *Kontextová fundamentální teologie*, s. 211.

teologie, dávala do souvislosti zjevení s inspirací Písma, když pohlížela na Bibli jako zjevenou Boží pravdu. Moderní přístup se od Bible odklání spíše k definici zjevení jako Božího působení v dějinách.[27]

V počátcích si lidé Starého zákona ponechali některé orientální starobylé formy komunikace jako např. věštbu, výklad snů či astrologii. Když Izraelité tyto způsoby „očistili" od magie, přizpůsobil se Bůh jejich možnostem a komunikoval i tímto prostřednictvím. Prorocká zjevení, dar moudrosti vedené Bohem či apokalyptické hnutí na konci Starého zákona můžeme také chápat jako způsoby Božího zjevování stejně jako poznávání stvořeného světa kolem sebe.[28]

Zjevení také můžeme rozdělit na: 1) Viditelné odhalení Boha (teofanii) která se dostane jednotlivci doslova „tváří v tvář", nebo ve snu či vizi. Hospodin se může odhalit také jen částečně, a to i většímu počtu lidí. 2) Svým slovem**,** a to buď slyšitelně přímo jeho hlasem, nebo hlasem proroka či slovem zaznamenaným písemně. 3) Působením v dějinách – Hospodinovou historiografii. 4) Teologickou reflexí stvoření.[29]

2.3 Způsoby komunikace ve Zjevení

Dosavadní myšlenkový postup ukázal nezbytnost komunikace v duchovním životě, ba co víc, ukázal, že samo Boží zjevení je komunikační proces. Jak bylo řečeno výše, odehrává se mezi Bohem a člověkem, jeho náplní a cílem je spásonosné dílo. Nerovnost partnerů komunikace je kompenzována Boží láskou, která vede k ochotě odhalit se člověku. Poslední určující prvek interpersonální interakce, který zatím nebyl blíže představen a na něhož je tato práce zaměřena, je médium, tedy způsob přenosu informací. Nyní tedy nahlédněme na Zjevení Starého zákona, kde je popsán zrod a raný vývoj tohoto vztahu se zaměřením na způsoby, jakými se komunikace (zjevení) odehrávala.

Bible běžně popisuje dialogy dvou lidí (Gn 22,7–8), jednotlivce s celým národem (Ex 19,7–8), dokonce dialogy lidí s nadpřirozenými bytostmi jako jsou andělé (Gn 22,11), či hadem, který představuje ďábla (Gn 3,1–5), rozhovory lidí se samotným Bohem (Ex 33,11), případně mezi Bohem a jinou transcendentní bytostí (Jb 1,6–12) a nedělá mezi tím rozdíly. V mnoha případech zkrátka vůbec nepovažuje za nutné odlišit nebo

[27] Srov. PACKER, J. I., „Zjevení", *Nový biblický slovník*, s. 1146.
[28] Srov. RIGUAX, B.–GRELOT, P., „Zjevení", *Slovník biblické teologie*, 1991, s. 613–615.
[29] Srov. HAAG, H., „Offenbarung", *Bibel Lexikon*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1970, sl. 1245–1247.

vysvětlit mechaniku dorozumívání lidí navzájem od dorozumívání s transcendentní osobou Boha (Gn 22,1–19). Je to zřejmě dáno přístupem židovské kultury k mluvenému slovu. To je bráno víc než jen dorozumívací prostředek, je výrazem vůle a úmyslu, za kterým stojí celá osobnost. Myšlenka, slovo a čin tvoří organickou jednotu. Vyřčené slovo je pro Izraelce vyjádřením podstaty toho, kdo mluví. Slovo je ve svém důsledku tvůrčím činem, i když ten, kdo ho pronáší, není vidět. Pokud Izraelita mluvčího nevidí, ale zřetelně vnímá jeho působení, automaticky předpokládá jeho vůli a jeho samotného. Mluvící Bůh tak může být chápán jako jakási transcendentní vnímavost, náboženský cit pro Boží přítomnost a projevy ve světě.[30]

Pokud použijeme „Boží zjevení“ jako platformu pro zmapování způsobů komunikace, je nutné vytvořit syntézu mnoha výčtů a dělení z různých zdrojů. Autoři těchto zdrojů zohledňují, zda k zjevení došlo slovem nebo činem, jestli bylo fyzického nebo mystického druhu, jak blízký a intenzivní to byl kontakt, či zda jeho adresátem byl jednotlivec nebo celý národ, a to přímo nebo zprostředkovaně. Nyní se na základě prostudovaných zdrojů pokusíme vytvořit stručný přehled způsobů Božího zjevení, nebo chcete-li komunikačních metod typických pro Starý zákon.

2.3.1 Osobní setkání s Bohem

Nejintenzivnější je bezesporu setkání s Bohem osobně. S člověkem rozmlouvá jako s přítelem (Ex 33,11), nebo s ním dokonce zápasí (Gn 32,23–30). Je to však velice ojedinělý způsob, typický pro období patriarchů. S nimi se Bůh setkával buď bezprostředně, nebo v různých zahalených formách. Osobně přistupuje Bůh k lidem i ve snech a viděních.

2.3.2 Boží působení v čase

Pokud Hospodin není přítomen fyzicky, ale je bezprostředně patrné jeho působení, je to jistě také silný prožitek. Při dotazování Boží vůle bylo užíváno takřka magických kultických praktik, či vyžadováno zázračného projevu – znamení (2Kr 20,8–11). Pokud jsou dějinné události nahlédnuty zpětně teologickou reflexí, je člověk schopen rozpoznat zvláštní okamžiky, které implikují Boží prozřetelnost, ba dokonce lze přímo odvodit kauzální souvislost, tedy jak se lidské jednání stává způsobem komunikace.

---

[30] Srov. NOVOTNÝ, A., „Mluvení“, *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1992, s. 435–436.

2.3.3 Zprostředkovaná komunikace

Hospodin také k lidem posílal své prostředníky, ať už to byli andělé stále ještě na transcendentní úrovní, nebo lidem mnohem bližší proroci. Tento posel může být doprovázen fyzickým jevem, například hořícím keřem (Ex 3,2), nebo může přijmout lidskou podobu, dokonce trojici mužů (Gn 18,2). Při čtení těchto pasáží Písma zjistíme, jak těžké je odlišit Boha od jeho posla. Komunikace ve Starém zákoně je také neodmyslitelně spojena s prorockým fenoménem.

Následující text bude rozvádět zmíněné druhy komunikace. Představíme alespoň některé biblické události jako modelové příklady jednotlivých způsobů dorozumívání mezi Bohem a člověkem.

3 OSOBNÍ ROZHOVOR S BOHEM

Z prvních kapitol Bible vyplývá, že vztah člověka s Bohem byl zprvu bezprostřední, mohli spolu komunikovat přímo a nebylo mezi nimi nic, co by jim bránilo (Gn 3,8–10). Tato bezprostřednost však byla narušena prvotním hříchem, a tak se poskvrněnost člověka stala překážkou v jejich společenství.[31] Písmo svaté nám však popisuje i zvláštní případy, kdy se přeci jen člověk s Bohem dorozumíval více méně bezprostředně. Někteří se sním setkali ve snu, někteří viděli průvodní jevy Boží přítomnosti, s jinými se setkal dokonce „tváří v tvář".

3.1 Bůh přistupuje ve snu

Sny jsou běžné a s nadsázkou se dá říct že dodnes „nedají lidem spát". Někdo v nich vidí projev lidského podvědomí, někdo průchod do nadpřirozeného světa. Ve starozákonních dobách se těšili ve většině kultur mnohem většího zájmu. Není divu, že se s nimi setkáme i v biblických příbězích. Nyní se podíváme, jaký vztah k nim měli Izraelité.

3.1.1 Sny od Hospodina

U starobylých národů byly sny považovány za prostředek kontaktu s božstvy. Vládlo přesvědčení, že ve snění se člověk odpoutává od těla a vstupuje do záhrobí či do kontaktu s jeho obyvateli. To vedlo i ke snahám si sny přivodit uměle, například medikamenty. V Egyptě, Mezopotámii i Řecku vznikla společenská vrstva profesionálních vykladačů snů, která měla značný vliv, a to i na politická rozhodnutí.[32] Přes svůj kulturní původ v tomto prostředí se snům v Bibli přikládá překvapivě malý význam. Jsou totiž považovány za podvědomě vyvolaný obraz běžného života. Avšak připouští se, že mohou sloužit jako nástroj Hospodinovy komunikace. Proto Písmo sny rozlišuje na obyčejné obrazy každodenního života (Gn 40,9–17) a ty, které sdělují poselství Hospodinovo (Gn 20,3–7). Rovněž je rozlišeno mezi sny pohana, který potřebuje výklad (Gn 41,15), a Izraelce, který jim rozumí (Gn 37,5–10). Najdeme místa, kde jsou sny stavěny na roveň proroctví (Dt 13, 1–5) a jsou považovány za regulérní Boží komunikační kanál (1S 28,6). Jejich úskalí však spočívá v jejich zneužívání, pokud jsou sny „běžné" vydávány za poselství Boží

[31] Srov. MÜLLER, G. L., *Dogmatika pro studium a pastoraci*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 130–136.
[32] Srov. NOVOTNÝ, A., „Sen" *Biblický slovník*, s. 867.

(Jr 23,16).[33] „Vidění“, přestože je snu velmi blízké, nese určitá specifika, zejména extatický stav,[34] typický pro osoby proroků, proto je o nich blíže pojednáváno v páté kapitole.

3.1.2 Bůh mluví ke spícím lidem

Zejména v období patriarchů je sen běžně užíván jako způsob Božího sdělení a vedení (zejména v elohistické tradici, jak usuzují zastánci teorie čtyř pramenů).[35] Některé sny jsou Hospodinovým příslibem budoucí události, která je jako nevyhnutelně vepsaná do duše toho, komu je určena, a Izraelité ji tak chápali. Jako Josefovi bratři, když jim vyprávěl své sny, viděli reálně vyhlídku své podřízenosti vůči němu (Gn 37,5–11), nebo midjánský voják, jehož sen posloužil ke Gedeónovu ujištění o vítězství (Sd 7,13). Jinými slovy ti, kdo mají být poraženi, mají poraženecké sny. Jiné sny jsou však zcela jasným aktuálním pokynem a vůdcové národa neprodleně po zjevení Hospodinova záměru ve svých snech jednají, bez váhání reagují, tím vlastně odpovídají a vzniká tak zde motiv komunikace.[36]

Abrahám rozmlouvá s Bohem, když mu je přislíbeno požehnání jeho rodu v podobě nezměrného potomstva. Připraví oběť a když od ní odhání dravce, je Hospodinem uveden do nevědomí, aby se s ním mohl přímo setkat. Ve vidění je pak dojednána smlouva. Tento sen je vlastně vyvrcholením probíhajícího rozhovoru (Gn 15,1–21). I Gedeón rozmlouvá s Bohem (jeho poslem), který ho něčím pověřuje. Přestože se výslovně neuvádí, jak poselství obdržel, předpokládá se, že to bylo ve snu.[37] I tento sen je součástí rozhovoru, který určí Gedeónovo jednání. Očišťuje své bydliště od modloslužby a vede svůj lid proti nepříteli (Sd 6,25). Hospodin ve snu povolal do služby Samuela, který zprvu z nezkušenosti nerozpoznal jeho volání, avšak s pomocí Elího začne naslouchat. Setká se s Hospodinem a je tímto snem povolán k celoživotnímu dialogu s Bohem (1S 3,1–21). Prorok Nátan má sen, který zcela změní plány krále Davida a ten se tomuto poselství ze snu plně podrobuje (2S 7,4–24). Šalamoun si ve snu vyžádá od Hospodina dar moudrosti, který mu vysloužení požehnání a nesmrtelnou slávu. I on bezprostředně jedná a po probuzení jde poděkovat do chrámu (1Kr 3,5–15). Tento výčet zdaleka není

[33] Srov. THOMSON, J. G. S. S.–WRIGHT, J. S., „Sen“, *Nový biblický slovník*, s. 915.
[34] Srov. THOMSON, J. G. S. S.–WRIGHT, J. S., „Vidění“, *Nový biblický slovník*, s. 1090.
[35] Srov. GEORGE, A., „Sen“, *Slovník biblické teologie*, s. 421–422.
[36] Srov. NOVOTNÝ, A., „Sen“ *Biblický slovník*, s.867.
[37] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu II*., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 93.

kompletní, ale jistě postačí pro ilustraci Hospodinovy komunikace, která se, jak je patrné, týkala závažných témat a událostí.

3.1.3 Obtíže se sny

Ve starších obdobích jsou sny, jak jsme již postřehli, přijímány bez pochybností jako Boží poselství. Izraelité jsou varování jen před těmi, které je odvádějí za „jinými bohy“. Bible je označuje za Hospodinovu zkoušku (Dt 13,2–4). To proroci jsou ke snům mnohem kritičtější. Považují je za podřadný nástroj zjevení, většinou dokonce přímo za klam (Jr 27,9; 29,8; Za 10,2).[38] Jeremiášovými ústy prohlašuje Hospodin: „Hle, já jsem proti těm, kdo prorokují klamné sny.“ (Jr 23,32) Základním problémem snů je tedy jejich důvěryhodnost. Neboť je velice obtížné rozlišit, zda je sen skutečně od Hospodina, nebo jen výplodem únavy z práce během dne (Kaz 5,3).

3.2 Hospodinova teofanie – „zahalený Bůh“

Pokud Bible vypráví o tomto projevu či zjevení Božím, nebo chcete-li jeho Slávy či Anděla, označujeme to pojmem „teofanie“, neboli fyzické zpřítomnění božstva (antropomorfně nebo přírodními jevy). To nabývá pod horou Sinaj zvláštní intenzity a stává se zážitkem celé pospolitosti. Ačkoli vyjádření neznamenají nutně fyzické vidění samotného Boha, dávají lidu poznat jeho bezprostřední přítomnost.[39]

3.2.1 Hospodinův pseudonym

Židé se z více důvodů vyhýbají přímému oslovení Boha a využívají zástupných termínů.[40] Zvláště významné jsou dva z nich, a to „Hospodinova sláva“ a „Anděl–posel Hospodinův“. Jak uvidíme, oba se opakovaně vyskytují v biblických příbězích. V této části práce se budeme věnovat „Hospodinově slávě“, druhý termín bude blíže představen v páté kapitole.

Hospodinova sláva je vyjádřena slovem „kábod“, jeho kořen znamená tíhu, váhu nebo cennost, ale může se vztahovat také na lidskou slávu nebo důležitost, vyjadřuje také bohatství nebo prestiž.[41] Pojem Hospodinova sláva má více významů. Může to být

[38] Srov. NOVOTNÝ, A., „Sen“ *Biblický slovník*, s. 867.
[39] Srov. IMSCHOOT VAN, P., „Theophanie“, *Bibel Lexikon*, sl. 1737–1739.
[40] Srov. DUPONT, J., „Jméno“, *Slovník biblické teologie*, s. 162–164.
[41] Srov. FREEMAN, D., „Sláva“, *Nový biblický slovník*, s. 928–929.

Boží působení v dějinách, či zcela výjimečný význam spojený s Ježíšem Kristem. Pro tuto práci je ale relevantní starozákonní zjevení Boží přítomnosti ve svém lidu, zjevení jako viditelné skutečnosti, se kterou Izraelité přišli do styku. [42]

Toto zjevení je úzce spjato s bouří či hořícím plamenem (Ex 24,15–18), je doprovázeno zvukem polnice a zemětřesením (Ex 19,16–18). Někdy nese i antropomorfní prvky (Ex 24,10–11; Ex 33,22–23). Projevuje se slyšitelným hlasem (Ex 19,19). Písmo o ní dále říká, že se zdržuje ve stanu setkávání, postaveného Izraelity podle Božích instrukcí (Ex 40,34–38). Je tam i během přinášení oběti, kde se aktivně projevila (Lv 9,23). Hospodinova sláva je nedílně spojena s archou úmluvy, na které se usadila „mezi cheruby“ na jejím víku (1S 4,4). Rovněž působí na lidi, kteří se s ní setkají. Pohled na ni je smrtelný (Ex 19,21), jen vyvolení ji mohou spatřit nepřímo (Ex33,23).

V průběhu dějin Izraele se její fyzický projev vytrácí a Boží přítomnost mění v židovské teologii svou podstatu. Její chápání se od fyzického projevu mění spíše na duchovní společenství či intelektuální přebývání ve svém lidu, které vyjadřuje další zástupný termín „šechina“. Ta se mění spolu s osudy vyvoleného lidu od teofanie na Sinaji, putování s archou úmluvy do chrámu, po jehož zničení se pak upne k jednotlivým společenstvím věřících.[43]

3.2.2 Sloup ohně a oblaku

Významný fenomén, spojený s Boží teofanií a jeho zástupnými jmény, je ohnivě-kouřový jev, který vede Izraelity pouští do zaslíbené země. Při pozorném čtení Písma zjistíme určité rozdíly v chápání ohnivého a oblačného sloupu. Hlavním motivem této části je obraz vedení lidu samotným Bohem, což je zřejmě i teologickým cílem redakcí a harmonizování textových vrstev. V Pentateuchu lze mluvit o jistém vývoji. Mojžíš nejprve žádá o vedení místního midjánského průvodce (Nu 10,29–32), je však veden archou a oblakem (Nu 10,33–36). Dále se oblak mění na sloup (v noci ohnivý) a spojuje se s Hospodinovou přítomností (Ex 13,21–22). Autonomní pohyb sloupu (oblaku) posouvá vyprávění od popisu přírodních dějů k transcendentální zkušenosti.[44]

---

[42] Srov. MOLLAT, D., „Sláva“, *Slovník biblické teologie*, s. 431–434.
[43] Srov. SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, Praha: Vyšehrad, 1995, s. 19–21.
[44] Srov. JAEYOUNG, J., „A Literary Development of the Cloud-and-Fire Pillar Motif in the Pentateuchal Wilderness Tradition“, *BN* 182, 2019, s. 4–7.

Hřmění, oblak dýmu, zemětřesení, sloup ohně či zvuk polnice jsou obvyklé projevy sopečné činnosti, snadno vysvětlitelné a doložitelné mnohým pozorováním. V literatuře se setkáváme s běžným míněním, že Sinaj byla vlastně aktivní sopka.[45] Vidíme tak snahu ztotožnit jednotlivé biblické popisy událostí se známými přírodními jevy. Na Sinajském poloostrově nenajdeme však žádnou historicky doloženou sopečnou aktivitu, proto tito badatelé situují horu mimo poloostrov. Fakt, že Mojžíš vstoupil do činného vulkánu, je argumentován příklady vědců, kteří se v rámci výzkumu takovému nebezpečí také přiblížili. Izraelité fascinováni něčím, co neznali, pak snadno své pozorování interpretovali jako božstvo.[46] Vedení lidu oblačným sloupem může být pouhé pozorování vzdálené sopky. Ta nepůsobí jako „průvodce s deštníkem v čele skupiny“, ale spíše jako „maják v dáli“.[47] Celkový kontext vyprávění však nelze rozkrýt vysvětlením jednotlivých jevů. Je nutné je chápat jako narativní celek s teologickým poselstvím.

Bůh Izraele není přírodním božstvem. Tyto úkazy svědčí o slávě svého Stvořitele, i když samy o sobě nejsou božstvem, vydávají svědectví o jeho přítomnosti, kterou zároveň halí.[48] Oblak, který obklopuje Hospodinovu slávu, plní roli jakéhosi obalu, reprezentujícího Boží přítomnost, zároveň chránícího lidi před smrtí ze spatření Boha, či spíše lze říct, že chrání Hospodinovu slávu před nečistými pohledy. Oheň, který je s oblakem spjat, má stejně zvláštní schopnost hořet, ale nezanechávat po sobě škody, má očistit ty, kdo jím procházejí. Spolu tak jsou neproniknutelní a zároveň přístupní.[49]

3.3 Osobní setkání „tváří v tvář“

Při osobním setkání nastanou i situace, kdy biblické postavy nejsou ve vytržení, nemají sen ani vidění, ale Bůh k nim promluví v běžném životě při plném vědomí. Takto Bůh mluvil například k Adamovi (Gn 1,28–30), Kainovi (Gn 4,6–16), Noemovi (Gn 6,13–21), Jozuovi (Joz 1,1–9), Samuelovi (1S 3,1–14) a dalším. Nalezneme však případy, kdy Bůh nejen promluvil, ale setkal se s člověkem na mnohem intenzivnější bázi. Například Jákob s ním rozmlouval, zápasil, a dokonce viděl Boží tvář (Gn 32,31). To ale přináší jistý

[45] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I.*, Praha: Kalich, 1991, s. 264.
[46] Srov. HUMPHREYS, C., *Myracles of Exodus: Scientists Discovery of the Extraordinary Natural Causes of the Biblical Stories*, San Francisco: HarperCollins Publishers, 2004, s. 82–93.
[47] Srov. HUMPHREYS, C., *Myracles of Exodus*, s. 153–171.
[48] Srov. NOVOTNÝ, A., „Sláva“, *Biblický slovník*, s. 894–895.
[49] Srov. LÉON-DUFOUR, X., „Oblak“, *Slovník biblické teologie*, s. 285–286, RENAUD, B.–LÉON-DUFOUR, X., „Oheň“, *Slovník biblické teologie*, s. 296–298.

rozpor, neboť je také řečeno: „Boha nikdy nikdo neviděl.“ (J 1,18) Ba dokonce: „Člověk mě nesmí spatřit, má-li zůstat na živu.“ (Ex 33,20)

Jako nejsilnější příklad takového setkání vezměme stěžejní okamžik izraelských dějin, tj. uzavření smlouvy pod horou Sinaj. Tuto událost najdeme v Ex 19–40. Pokud na příběh nahlédneme ve světle komunikace, nalezneme charakteristické znaky interpersonální interakce. Nejprve dvě strany rozhovoru, těmi jsou lidé (Mojžíš či celé společenství) a sám Hospodin, což je, jak bylo naznačeno výše, problematické. Komuniké je jasné, tedy ujednání smlouvy. Další obtíže přináší komunikační médium, v tomto případě hlas Hospodinův. Součástí každé interakce je ještě její následek. Dále se proto bude tato práce pokoušet přiblížit proměnu, které doznal Mojžíš po rozhovorech s Bohem.

3.3.1 Slyšeli Hospodinův hlas?

Setkáváme se zde s vyjádřeními, která působí dojmem, že šlo o mnohem více, tedy o hlas skutečně slyšitelný sluchem, nikoli pouze v lidském nitru. Samotné vidění Boha je problematické. Židovská tradice je zapřisáhle proti jakémukoli zobrazování Hospodina, natož aby ho někdo spatřil, nebo se o něm vyjadřoval antropomorfním způsobem. Takové vyjádření je pro Židy doslova urážlivé. Přesto se právě s takovým tvrzením setkáváme. Židovská tradice se s tím většinou vypořádá odmítnutím fyzické přítomnosti Boha a tyto případy redukuje na pouhý hlas. Zvukový jev jako takový se nedá vyobrazit, a tak se stává méně urážlivý, i když slyšitelný hlas svým způsobem předpokládá fyzické tělo.[50]

Všimněme si nejprve izraelského lidu, který má slyšet Hospodinův hlas na podporu a potvrzení Mojžíšovy úlohy prostředníka a autority předávaného zákona (Ex 19,9; 19,19–20; Dt 4,10–13). Výpovědi se však na těchto místech liší. Co tedy Izraelité skutečně slyšeli, je v různých tradicích vykládáno odlišně. Některé výklady naznačují, že slyšeli celé desatero, jiné se přiklánějí jen k části desatera. Je zde i možnost, že se ozývalo hřmění, což sice byl Hospodinův hlas, ale konkrétním slovům rozuměl jen Mojžíš.[51]

---

[50] Srov. WOLFSON, E., *Through a Speculum that Shines;Vision in Medieval Jewish Mysticism,* Princeton: Princeton University Press, 1994, s. 16–24.

[51] Srov. SEESKIN, K., *„What Did the People Hear at Mount sinai?“*, Online, dostupné z: https://www.thetorah.com/article/what-did-the-people-hear-at-mount-sinai, [citováno 2023-09-03].

Ten byl podle Písma příjemcem slyšitelných slov zcela jistě. Kromě svých audiencí na hoře a ve stanu setkávání je to řečeno i výslovně, a to z místa mezi cheruby na arše úmluvy (Nu 7,89; Ex 25,22). Tato pasáž vyznívá tak, že zde skutečně zazněl smyslově zaznamenatelný zvuk. Je tím demonstrován jeden ze základů židovské víry, tedy že Zákon byl přijat přímo od Boha. Je takřka nutností přijmout představu „mluvícího" Boha, i když to vytváří nerovnost při odmítání doslovného chápání jiných biblických pasáží. Samotná židovská exegeze v tomto není jednotná, například Maimonides tuto nekonzistentnost odmítá.[52] Takovou Boží mluvu přijímají jako vnitřní hlas, jako participaci na Božím úmyslu, které byl Mojžíš schopen. Tedy to, že Mojžíš nebyl v tomto směru jiný než ostatní proroci a vše od Hospodina přijal hlasem vnitřním. Přesto ale tito exegeté nijak neztratili důvěru v Božský původ zákona.[53] Hospodin promluvil i k jiným jednotlivcům (např. Nu 12,1–8), je však pravděpodobné, že k těmto případům můžeme přistupovat stejně.

Je zřejmé, že samotní Židé se s představou slyšitelně mluvícího Boha nevyrovnávali snadno. Věří, že zasvětili své životy Zákonu, který obdrželi od Hospodina osobně. Samotná Bible to tak uvádí (Ex 20,1; Dt 4,5–10; Iz 33,22). Takový přístup však koliduje s odmítnutím antropomorfních vlastností Boha. Musí tak přijmout kompromisy. Buď přiznat Mojžíšovi větší úlohu při předání Zákona, nebo Hospodinu dovolit něco tak lidského, jako je slyšitelný hlas.

3.3.2 Mojžíšova zářící „rohatá" tvář

Některá starší vyobrazení Mojžíše přinášejícího desky desatera nás mohou zaujmout jednou zvláštností. Vousatý muž v letech má na hlavě často až okázalé, výrazné rohy. Autoři těchto soch a obrazů vycházeli samozřejmě z Bible, tedy z Vulgáty. Důvodem je podobnost hebrejských kořenů slov vyjadřujících roh a záři. Jak uvidíme, možná není Jeronýmova volba slova „rohatý" nutně omylem, řada exegezí tohoto textu tuto možnost bez rozporu přijímá. Pro téma komunikace je ale podstatný jiný fakt, že Mojžíš doznal jisté proměny.

---

[52] Srov. MAIMONIDES, M., *Průvodce pro zmatené II*, 48.

[53] Srov. SCHWARZ, B. J., „The LORD Spoke to Moses: Does God Speak?", Online, dostupné z: https://www.thetorah.com/article/the-lord-spoke-to-moses-does-god-speak, [citováno 2023-09-04].

Mojžíš po návratu od Hospodina děsí Izraelity svým vzhledem a následně se před nimi ukrývá pod rouškou (Ex 34,29–35). Sám si toho nejprve není vědom, ale jeho obličej vyzařuje odlesk Hospodinovy slávy. Podle různých výkladů mohly rohy symbolizovat paprsky záře. Apoštol Pavel chápal tuto pasáž ve smyslu světelného jevu a zmíněný závoj pak použil metaforicky při srovnání křesťanů s jejich židovskými současníky ve vztahu k Zákonu (2K 3,13–18). Stejně tak i moderní překlady používají alternativu zářící tváře.

Samotné zakrývání tváře má hlubší význam, odkazuje možná na prastarou kultickou tradici, kdy kněží nosili před lidem masky. Rohy pak měly v mytologii vyjadřovat vlivnost jejich nositele. Až pozdější zduchovnělý přístup se přiklání k významu zářivosti jeho tváře.[54] Na základě lingvistických rozborů se někteří domnívají, že samotná maska byla tím, na co se Izraelité nevydrželi dívat. Zastánci tohoto výkladu poukazují na rohatá vyobrazení soudobých božstev v sousedních kulturách, která tak měla inspirovat tento text.[55] Proti této teorii však vyvstávají námitky, jako je důraz na Mojžíšovu pokožku a na to, že Izraelité nepoznali, že se jedná o masku. Ani spojitost rohů s telaty a býky okolních kultů není nijak prokazatelná, stejně jako záře, která má své paralely v pohanských mýtech. Méně známé jsou teorie, že rohy znamenají skutečné fyzické znetvoření. Jeho tvář seschla a ztvrdla na roh, „zrohovatěla“. Popřípadě že snášet Hospodinovu slávu (která je jako stravující oheň) mělo následky v podobě popálenin. Existuje lingvistická vazba na tělesné poškození.[56]

Další teorie vidí jazykovou souvislost mezi výrazy „zářící“ a „oslavený“. Asociace rohů a záře sice nemá v semitských jazycích opodstatnění, ale v astronomických textech Babylonie, která ovlivnila pisatele a redaktory těchto knih,[57] takové spojení nacházíme. Konkrétně v interpretaci kosmických jevů do fyzického názvosloví, a to v propojení astrologie s božstvem. V tomto chápání pak lze vyvodit, že Mojžíš byl přímým kontaktem proměněn a všechny výjimečné atributy, které získal, se projevily v této „koroně“ slávy Hospodinovy.[58]

---

[54] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I.*, s. 323–324.
[55] Srov. JAROŠ, K., „Des Mose Strahlende Haut, Eine Notiz zu Ex 34, 29, 30, 35“, *ZAW* 88, č. 2, 1976, s. 275–280.
[56] Srov. PROPP, W. H., „The Skin of Moses' Face: Transfigured or Disfigured?“, *CBQ* 49, č. 3, 1987, s. 375–386.
[57] Srov. NIHAM, CH., RÖMER T., *Úvod do starého zákona,* Jihlava: Mlýn, 2020, s. 161–165.
[58] Srov. SANDERS, S., „Old Light on Moses' Shining *Face“*, *VT* 52, č. 3, 2002, s. 400–406.

3.3.3 Mojžíš v kontaktu s Hospodinovou slávou

Mojžíš je nositelem zvláštního privilegia, tedy smí mluvit s Bohem. V této souvislosti o něm Písmo svaté dokonce říká, že je přítelem Hospodinovým (Ex 33,11). Toto označení je zcela unikátní, neboť přátelství je podmíněno rovnocenným vztahem obou přátel, což je v souvislosti s Bohem velmi výjimečné. Opravdovost tohoto přátelství je cítit ze způsobu Mojžíšovy řeči, konkrétně z jeho odmlouvání a neotřelé diskusi s Bohem (Ex 33, 12–16). Takovýto upřímný dialog by bez přátelství jistě nebyl možný. Podstatou této upřímnosti může být svoboda, kterou Mojžíš a Izraelité dostali vyvedením z egyptského otroctví, či spíše Mojžíšovou láskou k Bohu. Je Hospodinovým služebníkem ne pro strach z trestu, ani pro vlastní prospěch, ale z lásky. Tento vztah mu dává jakousi účast na Hospodinově slávě[59] i zvláštní postavení v rámci jeho lidu. Je největším prorokem, prostředníkem v komunikaci a přímluvcem, zachraňující své svěřence před Hospodinovým hněvem.[60] Dokonce nabízí vlastní život za lid, který vede (Ex 32,31). Postačilo by ale takové přátelství, aby zajistilo Mojžíšovi přežití v blízkosti Hospodinovy slávy? Možná bylo jen základem pro mnohem větší společenství mezi nimi. Mojžíš získal účast na Hospodinově slávě. Stal se oslaveným, symbolem přítomnosti Boha ve svém lidu. To nebezpečné na Boží blízkosti se stalo jeho součástí, která už nebyla smrtelná, ale přesto těžko snesitelná, jak vypráví Ex 34,30. Proměněný Mojžíš se svou zářivou tváří již není „pouhý člověk“, je takřka malým kouskem Hospodina uprostřed lidu.[61] Mluví pro to i věk a vitalita, kterých se mu dostalo (Dt 34,7).

[59] Srov. PENCZOVÁ, H., Mojžíš–Boží priateľ, *ST* 22, č. 1, 2020, s. 41–50.
[60] Srov. NOVOTNÝ, A., „Mojžíš”, *Biblický slovník*, s. 444; „Prostředník” *Biblický slovník* s. 728.
[61] Srov. PROPP, W. H. C., *Exodus 19–40 A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 2006, s. 619–623.

4 BOŽÍ PŮSOBENÍ

Jak jsme viděli, Bůh se k člověku může sklonit osobně a promluvit přímo, někdy je ale jeho zpráva vložena do události. Dal také lidem rozum, aby tyto více či méně skryté podněty pochopili. Odpověď a tím i samotná komunikace proběhne, když lidé této zprávě porozumí a budou jednat podle ní. Při zpětném pohledu na delší historický úsek lze teologickou reflexí odhalit komplexnější Boží úmysl a sledovat tak stopu jeho působení. V dnešní teologii se proto na Boží zjevení často pohlíží jako na Boží působení v dějinách. Písmo svaté vypráví příběhy, kdy sami lidé svým chováním neúmyslně vyvolali Boží reakci a zavdali tak důvod k rozhovoru svými konkrétními činy. Samotní Izraelité se však setkávali s mnohem aktuálnější formou Boží komunikace, při které využívali kulticky dostupné a povolené metody. V Bibli máme hned několik případů, kdy bylo vyžádáno znamení, aby napomohlo k rozhodnutí nebo ujištění.

4.1 Působení v dějinách

Definice dějin, jak je chápou historikové, je zcela odlišná od dějin, jak je chápou teologové, a přitom pohlédneme-li na Starý zákon, jsou obě mylné. Oba pohledy totiž oddělují událost od víry, respektive oddělují realitu od reality víry. Starozákonní člověk takový přístup nezná. Vše, co se děje, je nedílně spojeno s Božím působením a jeho slovem. Co Starý zákon vypráví o skutečnosti, vypráví o Bohu, co vypráví o Bohu, vypráví o realitě.[62] Na celé dějiny Izraele tak můžeme pohlížet jako na přímé nebo vyvolenou osobou zprostředkované dějiny Boží spasitelské činnosti.[63] Pro téma komunikace je však nezbytné zdůraznit dialogickou formu Božího působení na světě. Neboť Boží zásahy jsou úzce provázány s chováním lidí, probíhají v synergii a Bůh se jimi dává poznat, aby mu člověk mohl odpovědět.

4.1.1 Činy volající k Bohu

Komplexnější komunikaci samozřejmě odhalí až zkoumání více událostí v delším časovém horizontu s jejich kontextem, kauzalitou a důsledky. Na stránkách Bible najdeme několik událostí, které určitý druh komunikace představují v bezprostředním

---

[62] Srov. WESTERMANN, C., *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, s. 8–10.
[63] Srov. NOVOTNÝ, A., „Spasení“, *Biblický slovník*, s. 947.

časovém úseku. Je tím myšleno lidské jednání, které samo „volá“ po Boží odpovědi. Tyto biblické pasáže se pak promítly do křesťanského morálního učení jako „hříchy do nebe volající“. Skutky volající svou závažností po Boží reakci, ba přímo pomstě.[64]

Když Kain zabije svého bratra Ábela, ihned k němu přistoupí Hospodin a vyptává se. Kain zapírá, ale Bůh použije jako svědka Ábelovu krev, která volá po spravedlnosti. „Slyš, prolitá krev tvého bratra ke mně křičí ze země.“ (Gn 3,10) Nejenže spáchal vraždu, ale navíc se zřejmě pokusil krví svého bratra vykonat magický rituál. Místo požehnání svého pole se dočkal prokletí od Boha.[65] Křik z morálně pokleslých měst Sodomy a Gomory vzbudí v Hospodinu zvědavost, a tak jde zkontrolovat stav věcí. „Křik ze Sodomy a Gomory je tak silný a jejich hřích je tak těžký, že už musím sestoupit a podívat se.“ (Gn 18,20–21) Bohužel se podezření potvrdí a obě města stihne trest. Když Hospodin vysvětluje Mojžíšovi záměr vysvobodit svůj zotročený lid z Egypta, říká: „Dobře jsem viděl ujařmení svého lidu, který je v Egyptě. Slyšel jsem jeho úpění pro bezohlednost jeho pohaněčů.“ (Ex 3,7) Tento úmysl je naplnění příslibu Abrahámovi a zároveň se vyvedení lidu z Egypta stane ústředním motivem a vzorem celého spásného plánu ve Starém zákoně.[66]

4.1.2 Boží zjevení – působení v dějinách

Boží sebesdělení probíhá napříč celou historií, tedy od samého začátku ve stvoření (protologie), až po dovršení (eschatologie). Přesahuje nejen Starý zákon, ale dějiny celkem. Ty lidské, ale i celého světa. Bůh je udržovatelem existence, který vede lidstvo ke spáse a neustále na něj působí svou prozřetelností. Je to bezčasová aktualita jeho přítomnosti, je transcendentní i imanentní.[67]

Jak bylo řečeno, Bůh se člověku odhaluje mnoha způsoby, o tomto zjevení nedává Starý zákon žádný ucelený model. Ukazuje ale různé kategorie a mezi nimi i způsoby, které čtou Boží přítomnost v historii lidstva. Tato dějinná zkušenost je zachycena ve schématech jako: přislíbení – naplnění, otroctví – osvobození, neštěstí – záchrana.

---

[64] Srov. OPATRNÝ, D., *Následovat člověka do Božího království*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2021, s. 206–208.
[65] Srov. BIČ, M., *Výklady ke starému zákonu I*, s. 43.
[66] Srov. WALTERS, G.–MILNE, B. A., „Spasení“, *Nový biblický slovník*, s. 957.
[67] Srov. MÜLLER, G. M., *Dogmatika pro studium i pastoraci*. s. 220–222.

Dále pak ve vrcholných bodech jako povolání Abraháma, Mojžíše a proroků. Stejně tak uzavření smlouvy s Izraelem.[68]

Jedním z návrhů, jak pojmout starozákonní teologii, je svým způsobem převyprávět Starý zákon v teologické reflexi a odpovědět na otázku „co nám říká o Bohu“. To však vede k zásadní redukci bohaté starozákonní výpovědi o Bohu do jednotlivých termínů, jako je zjevení, spása, eschatologie atd. Mnohem patřičnější je vidět ho jako „příběh mezi člověkem a Bohem, jehož jádrem je zkušenost záchrany, ale přitom to není jen příběh o záchraně“.[69]

Je zřejmé, že Bůh je přítomen ve světě, a to nad rámec popsaný ve Starém zákoně. Jeho působení dalece přesahuje komunikaci s izraelským lidem, i když je tato zkušenost stěžejní pro formování žido-křesťanského náboženství. Je proto na místě čerpat poučení z těchto vypovědí, zároveň je také nutná obezřetnost, aby nedošlo k redukování bohaté výpovědi o Bohu na pouhé dílčí pojmy.

4.2 Vyžádaná kultická znamení

Ve Starém zákoně se při dotazování po Boží vůli například „žádalo o znamení“. Bylo k tomu užíváno různých předmětů, které měly zdánlivě nahodile určit více méně jednoznačnou odpověď na položenou otázku. Věřili však, že výsledek není jen pouhou náhodou, ale projevem Hospodinovy vůle.

V této práci se zaměříme na dva konkrétní způsoby. Nejdříve na kultické losy „urím a tumím“ a následně individuálně žádaná znamení, jako je případ „gedeónova rouna“. U těchto způsobů komunikace si nejde nevšimnout podobností s magickou praxí, kterou ale mají Izraelité přísně zakázanou. Je tak třeba osvětlit i poměr Hospodinova kultu a pohanských kouzel.

4.2.1 Co je to magie

V polyteistickém světě žijí lidé v neustálé nejistotě, zda proti sobě svým počínáním nepoštvou nějakou nadpřirozenou sílu. Jejich život je předurčen osudem, se kterým si můžou pohrávat různé transcendentní bytosti. Člověk však nechce být zcela bezmocný, snaží se získat nad těmito mocnostmi kontrolu, nebo alespoň účinnou obranu.

[68] Srov. BEINERT, W., „Zjevení“, *Slovník katolické dogmatiky*, s. 448.
[69] Srov. WESTERMANN, C., *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, s. 5–8.

Svou naději tak vkládá do všemožných praktik, které mají takovou sílu zajistit. Tomu pak říkáme „umění magie“. Do takového umění spadají dovednosti jako věštba, čarodějství, zaklínání, uhranutí či příprava kouzelných váčků, amuletů a jiných předmětů.[70] Toto počínání souvisí s animismem, tedy vírou, že vše živé naplňují duchové, které je třeba zaklínat, aby neškodili, nebo dokonce aby naopak sloužili lidem. Zároveň také tyto schopnosti určovaly společenské postavení, neboť ostatní lidé se těchto čarodějů obávali, či doufali v jejich pomoc. V některých zemích (např. Babylonie) byli čarodějové vážení, v jiných (např. Řecko) byli naopak pokládáni za zločince. Sám vyvolený národ se ke kouzlům přikláněl zejména v dobách svého úpadku.[71]

4.2.2 Zakázaná magie

Zcela jedinečný je izraelský lid. Nesnaží se podmanit si nadpřirozené síly, ale naopak se zcela vydává do vlastnictví Hospodina a spoléhá se jen na něj (Ex 19,5). Proto je Izraelitům od počátku smlouvy zakázána jakákoli magie. Je to po modloslužbě další hrdelní zločin. Je to vlastně snaha obejít vůli Hospodinovu nebo vnutit mu vůli lidskou. V Dt 18,9–14 najdeme tento zákaz doplněný o seznam konkrétních „Bohu ohavných“ praktik.[72]

Tento text je vlastně varování před svody, které čekají na Izraelity v zaslíbené zemi. Hospodin vyhání místní národy, aby udělaly místo pro vyvolený lid a ten by se od nich neměl učit spoléhat na čaroděje. Zejména je zde varování před lidskými obětmi a rozmanitými druhy věštění. Rozdíly mezi jednotlivými způsoby lze obtížně rozlišit, ale jde zřejmě o věštění z losů a šípů, oblaků (mrakopravec). Jsou zde myšleni zaklínači hadů a vůbec rozmanití kouzelníci, média a věštci komunikující se záhrobím a zaklínači duchů zemřelých.[73] I další místa Starého zákona se k těmto nešvarům vyjadřují. Například Izajáš kárá sionské dcery mimo jiné za nošení amuletů, a tím i za možné magické úmysly (Iz 3,16–18).[74] Rovněž tak je vnímána izraelská královna Jezábel, kterou Jehú označil za čarodějnici (2Kr 9,22). Menaše král Judský se také zpronevěřil magii, když hledal útěchu a pomoc asyrských bohů a hojně využíval magických praktik přímo v prostorách

[70] Srov. LÉON-DOFOUR, X., „Magie“, *Slovník biblické teologie*, s. 208–209.
[71] Srov. NOVOTNÝ, A., „Čarodějník“, *Biblický slovník*, s. 102–103.
[72] Srov. NOVOTNÝ, A., „Čarodějník“, *Biblický slovník*, s. 102–103.
[73] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I*, s. 539–540.
[74] Srov. BROŽ, J.–HŘEBÍK, J., *Izaiáš*, Praha: Česká biblická společnost, 2018, s. 46–47.

zasvěcených Hospodinu (2Kr 21,6).[75] Prorok Ezechiel adresuje jedno ze svých vidění věštcům a čarodějům (Ez 13,17–23). Bible se na čarodějnictví dívá všeobecně odmítavě, dokonce zde zazní i věta „čarodějnici nenecháš na živu“ (Ex 22,17).

4.2.3 Losy urím a tumím

Jak bylo řečeno výše, věštění z losů a šípů, či jakákoli snaha odkrýt budoucnost, je v Bibli odmítána dokonce pod trestem smrti. Pak ale nalezneme zmínky o kultických losech. Na první pohled může vypadat zvláštně, že samy duchovní autority národa mají k dispozici takový prostředek, ba co víc, sám Hospodin jim uložil je používat. Přibližme si tedy tyto losy.

Jedná se o dva předměty, které dal Hospodin veleknězi. Ten je má nosit na své hrudi v „náprsníku Božích rozhodnutí“ (Ex 28,30). Je zajímavé, že nikde není pokyn k jejich výrobě, ale rovnou k umístění. Zřejmě jich také mohlo být využíváno při soudních jednáních, coby nástroje vynesení Hospodinova rozsudku nad sporem.[76] Jak s nimi bylo nakládáno, nebo co přesně znamenaly jejich názvy, se zatím nepodařilo uspokojivě vysvětlit. Zvláštní jsou také dlouhá období historie, kdy nemáme žádnou zprávu o jejich používání, ani o jejich úplném vymizení.[77]

Můžeme tak jen odhadovat, jak přesně se používaly nebo vypadaly. Pravděpodobně se jednalo o dva ploché předměty (například kamínky nebo dřívka), které měly vždy protichůdně označené dvě strany. Názvy tak mohou být odvozeny od prvního a posledního písmene hebrejské abecedy či jiných protikladů, jako jsou světlo – tma, vina – nevina, život – smrt, nebo ano – ne. Samotný los pak mohl proběhnout hozením nebo vysypáním z váčku (Př 16,33). Pokud padly dvě kladné strany, byla odpověď kladná, pokud dvě negativní, byla odpověď záporná, pokud dvě různé, byla odpověď zamítnuta. Položené otázky se měly týkat celého Izraele. Svědčí o tom jejich umístění do náprsníku zdobeného dvanácti drahokamy symbolizujících dvanáct kmenů Izraele (Ex 28,15–21). [78]

Setkáme se s teoriemi, které losy ztotožňují s některou částí kněžského náprsníku či dokonce se zmíněnými drahokamy (losů by tak bylo víc než dva). Průběh orákula

---

[75] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu II*., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 502–504.
[76] Srov. BIČ, M., *Výklady ke starému zákonu I*., s. 304–305.
[77] Srov. MOTYER, J. A., „Urím a Tumím“, *Nový biblický slovník*, s. 1070
[78] Srov. NOVOTNÝ, A., „Thumim“, *Biblický slovník*, s. 1094; „Urim“ *Biblický slovník* 1151–1152.

má v tradici také více podob. Možná byly pevnou součástí náprsníku, aby je kněz nosil před Bohem a ten je „nabíjel svou silou“. Samotná věštba pak byla prorockým výkonem nositele losů. Jsou to tedy symboly, jejichž praktickou funkcí bylo tyto dvě strany rozhovoru propojit.[79]

Najdeme totiž pasáže, kde je Hospodin dotazován a odpověď byla mnohem obsáhlejší, než pouhé ano – ne (1S 10,22; 2S 5,23–24; Sd 20,18). To by pak vyžadovalo určitou prorockou interpretaci, či výřečnější podobu losů.[80] Ani představa světelného jevu kamenů a jeho kněžský výklad nepřekoná starší teorie. I složitějších odpovědí totiž lze dosáhnout binárním dotazováním.[81]

Jejich nejhojnější používání je patrné v době před vznikem monarchie a v její rané fázi, jak najdeme v knihách Soudců a první Samuelově. K oživení jejich používání pak došlo znovu krátce za časů Ezdráše a Nehemjáše, pak mizí. V 1S 9,9 se dočteme, že pokud se někdo chtěl dotázat na Hospodinovu vůli, šel za „vidoucím“. Můžeme tak předpokládat, že duchovní vývoj národa a rovněž praktičtější služba proroka, který odpověděl víc než jen ano – ne a byl osobnější než losy, znamenala úpadek těchto losů a jejich postupné zapomnění.[82]

Když Jozue převezme vedení lidu, má se obracet na kněze Eleazara a ten se bude vyptávat Hospodina na rozhodnutí pomocí urímu (Nu 27,21). Samotné uložení losů v „náprsníku Božích rozhodnutí“ dává jasně najevo jejich účel. Nejsou to magické předměty, ale nástroj komunikace s Bohem. Pokud si člověk není jistý mezi dvěma možnostmi, tak požádá Hospodina o rozhodnutí. Neví, kdo je ve sporu v právu, tak nechá rozsudek na Hospodinu. Ačkoli metoda připomíná čarovnou praktiku a nalezneme mnoho asociací s magií soudobých okolních států, či jejich kultickou praxí,[83] je v jádru zcela odlišná. Izraelité se losy nesnaží odhalit budoucnost, ale poslušně očekávají Boží vůli.

[79] Srov. HOUTMAN, C., „The Urim a Thummim: A New Suggestion“, *VT* 40, č. 2, 1990, s. 229–232.
[80] Srov. BACON, S., „The Mystery of the Urim Ve-Tummim“, *JBQ* 43, č. 4, 2015, s. 241–245.
[81] Srov. HUROWITZ, V. A., „True Light on the Urim and Thummim“, *JQR* 88, č. 3–4, 1998, s. 263–274.
[82] Srov. BACON, S., „The Mystery of the Urim Ve-Tummim“, *JBQ* 43, č. 4, 2015, s. 241–245.
[83] Srov. HUROWITZ, V. A., „True Light on the Urim and Thummim“. *JQR* 88, č. ¾, 1998, s. 263–274.

4.2.4 Dovolená magie

I přes radikálně odmítavý postoj nám Písmo nekriticky vypráví příběhy, které magii dosti připomínají. Například Jákob, když slouží svému tchánu Lábanovi, užije rituál s oloupanými pruty konkrétních stromů ve víře, že si tak zajistí prosperitu svého stáda (Gn 30,37–41). Nelze popřít, že se jedná o magickou praktiku běžnou v jiných kultech, nicméně samou prosperitu zajišťuje požehnání Hospodina a cílená šlechtitelská práce se stádem. Nutno dodat, že příběh je ještě v rané fázi Izraelských dějin a v budoucnu se tyto metody mají omezit. Stejně jako jablíčka lásky, která užije Ráchel jen o pár veršů dříve (Gn 30,14–18).[84] Tyto příběhy sice připomínají okultní praktiky, ale při jejich bližším poznání nevykazují znaky typických kouzel. Stejně tak zázraky vykonané v Božím jménu Bible nikdy nepokládá za magii, přestože v pohanském pohledu by to bylo pokládáno za kouzlo.[85] Josef vykládá sny svých spoluvězňů, avšak jeho dovednost je založena na Boží vůli a jeho pověření, nikoli na lidských dovednostech kouzelníka.[86] Uvážíme-li prostředí, ze kterého vyvolený národ vzešel a se kterým byl po staletí svého růstu konfrontován, nemůžeme očekávat naprostou rezistenci vůči magii. Tak, jako museli Izraelité ujít dlouhou cestu od „jednoho boha k jedinému Bohu“, museli nahradit magické rituály a jejich rezidua svými vlastními kultickými praktikami. Je třeba přijmout i skutečnost, že na počátku některých náboženských úkonů zkrátka stál pokus o kouzlo. Vždyť to byl svým způsobem starověký přístup ke světu, který bylo třeba překonat. Samotné starozákonní postavy se tak často pohybují na křehké hranici mezi vírou v Hospodina a pohanským čarováním. Rozhodující je ale kontext, zařazení a pointa skutku. Rozlišujeme mezi kvantitou činu, tedy snahou upoutat božstvo, a kvalitou, což je snaha přizpůsobit si svět, aniž by byla narušena suverenita božstva.[87]

Magie neodmyslitelně patří k jakémukoli náboženství, židokřesťanskou tradici nevyjímaje. Realisticky uvažující věřící to musí mít na paměti i při četbě Písma svatého. Lidé zkrátka ze své přirozenosti touží nebýt vydáni na pospas nadpřirozeným silám. Právě taková víra v přítomnost těchto sil a snaha si je podmanit je označována za magii. Pro starozákonní lid to byl velký úkol, zbavit se těchto obav a plně se spolehnout na

[84] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I.*, s. 137–139.
[85] Srov. KITCHEN, K. A., „Magie“ *Nový biblický slovník*, s. 567–570.
[86] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I.*, s. 168–169.
[87] Srov. BALABÁN, M., „Magie ve starém zákoně“, *Religio* 3, č. 1, 1995, s. 43–48.

Hospodina. Byl to dlouhý ne vždy úspěšný proces, který někdy ovlivnil či inspiroval biblické příběhy. Pro některé formy magie, jako je věštba nebo ochranná kouzla, našli Židé nové využití. Vztáhli je totiž ke svému Bohu, a to ve snaze mu lépe porozumět a plnit jeho vůli, namísto toho, aby se ho snažili ovládat. Svým způsobem tyto praktiky očistili, aby je bylo možné použít v souladu s vyznáváním Hospodina.[88]

Bible mluví o magii ještě v jedné souvislosti. Jak bylo uvedeno výše, magie je zakazována, nábožensky transformována, ale především je využita při oslavě Hospodina. Starozákonní Bůh nesčetněkrát vítězí prostřednictvím vyvolených lidí nad celou škálou čarodějů a kouzelníků (Gn 41; Ex 7,10–13; Da 2). Proto všechny zázraky či dar proroctví nejsou kouzly, ale znamením jeho přítomnosti a oslavou jeho veliké moci.[89]

4.3 Boží znamení jako nástroj komunikace

Kromě losování se ve Starém zákoně setkáme i s dalším způsobem dotazování po Hospodinově vůli. Bůh je žádán (nebo se sám nabízí), aby fyzicky projevil svou přítomnost a svou vůli. Zázraky – znamení jsou v pohanském světě ztotožněny s kouzly a magií a stávají se samotným předmětem kultu. Ve Starém zákoně ale mají vždy konkrétní účel, který je doprovázen zjevujícím slovem, tedy prorockou či jinou interpretací. Takto mohou plnit různé funkce. Odkazují na uzavřenou smlouvu a Hospodinovy činy (Dt 7,19), potvrzují pravost a původ Božích mužů a jejich poselství (Ex 4,4–9) a mnoho jiného.[90]

Pro tuto práci je podstatné ono dotazování na Hospodinovu vůli, jako na jednu z metod komunikace. Biblické postavy jsou například Bohem povolány k nějakému poslání, chtějí si být jisté, a tak Hospodina požádají o znamení. Je to další způsob komunikace iniciovaného ze strany lidí. Vyžaduje se, aby se jako odpověď na konkrétní otázku stalo něco přirozeně nemožného, něco, co nemůže být náhoda.

4.3.1 Příklady komunikace skrze znamení

„Jestliže jsem opravdu našel u tebe milost, dej mi nějaké znamení, že se mnou mluvíš ty sám.“ (Sd 6,17) Hospodinovou odpovědí je pozření Gedeónovy oběti ohněm ze skály. Tento soudce si pak vyžádá další znamení, když se chce ujistit, že si ho Hospodin

[88] Srov. LÉON-DOFOUR, X., „Magie“, *Slovník biblické teologie*, s. 208–209.
[89] Srov. LÉON-DOFOUR, X., „Magie“, *Slovník biblické teologie*, s. 208–209.
[90] Srov. NOVOTNÝ, A., „Znamení“, *Biblický slovník*, s. 1312–1316.

skutečně vyvolil. V příběhu, známém jako „Gedeónovo rouno“, žádané znamení spočívá v tom, že Gedeon rozprostře na humna ovčí rouno a je-li to vůle Hospodinova, má být ráno rouno mokré, zatímco země okolo má zůstat suchá. Rouno jako savý materiál může vlhkost absorbovat snáze, zatímco povrch humna rychleji uschne, proto si Gedeon nechá znamení potvrdit, tentokrát žádá opačný výsledek. Rouno suché – zem mokrá, to je již mnohem nepravděpodobnější.[91]

Proč si žádá zrovna rosu, je ve starších výkladech alegoricky přirovnáno k pomíjivosti izraelské věrnosti. Moderní přístup hledá praktický význam rosy a zprávu obsaženou v textu. V suchém prostředí Izraele je to zásadní zdroj vláhy pro zemědělství a je to Hospodin, ne Baal, kdo s ní má moc manipulovat, doplňuje to tak proti modloslužebné poselství příběhu.[92]

Obtížné je toto vyprávění v kontrastu Gedeónovy nejistoty, opakovaného dotazování a žádání dalších znamení k jeho válečnému hrdinství a vítězství nad nepoměrnou přesilou. Obvykle se s tím výklady vypořádají utlumením motivu váhání, nebo z něj naopak udělají přednost zbožného, ale především skromného člověka, jakési velikosti z mála.

Prvotní křesťanské komentáře ve znameních nacházejí prorocké zprávy o příchodu mesiáše a o způsobu jeho přijetí světem. V každém případě v běžném pojetí zůstává Gedeón člověkem, který poslechl Hospodinovu vůli navzdory svým pochybám a nebál se plnit jeho příkazy, ač byly z lidského hlediska více než odvážné. Motiv odporu a dotazování ustupuje do pozadí a je to vnímáno spíše jako právo ujistit se o něčem neuvěřitelném. Slouží pak jako vzor překonání vlastního pocitu méněcennosti.[93]

Dalším znamením byl například stín na slunečních hodinách, který Hospodin na Izajášovu modlitbu vrátil o deset stupňů nazpět (2Kr 20,8–11). Prorok nabízí z Boží milosti uzdravenému králi Chizkiášovi znamení, které on přijímá. Chizkiášův život je proložen příklady složení důvěry v Hospodina, což je mu připisováno k dobru. To jeho otec je znám opačnými příklady. Prorok Izajáš vyzývá krále Achaza, aby žádal o znamení

---

[91] Srov. BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu II*., s. 95.
[92] Srov. BECK, J. A., „Gidon, Dew, and the Narrative: Geographical Shaping of Judges 6:33–40“, *BS* 165, 2008, s. 28–38.
[93] Srov. MURPHY, K. J., „Laying Out the Fleece: Reading Gideon’s Requests with Reception History“, *WW* 37, č. 3, 2017, s. 241–251.

(Iz 7,11). Ten kvůli své slabé víře odmítne. Nabídka znamení je zde z nebe (hvězdy či meteory), nebo z hlubin (snad od zemřelých). Člověk může o znamení prosit, ale odmítnout Boží nabídku nesmí.[94] Achaz se vymlouvá, že nechce pokoušet Hospodina. Když Gedeón žádá o další znamení, dělá to s obavami. „Nechť proti mně nevzplane tvůj hněv, když promluvím ještě jednou.“ (Sd 6,39) Vidíme tedy, že takto žádané znamení je něčím výjimečným, protože nepatřičným požadavkem se můžeme proti Bohu i prohřešit.[95]

4.3.2 Vztah k znamením

Přestože Židé zachovávají určitou skepsi k zvláštním úkazům, je jejich přirozeností počítat s intervencí Hospodina. Židovská kultura je úzce provázána se zázraky a znameními, vždyť „Žid, který předem nepočítá se zázraky, není realista”[96]. Spoléhání se na Hospodina zkrátka očekává jeho pomoc za všech okolností a takováto nadpřirozená pomoc se nemůže projevit jinak než nadpřirozeně. Jádrem jejich pojetí znamení je fakt, že divotvůrcem je jedině Bůh, a vzhledem ke vztahu, který spolu mají, je naprosto samozřejmé, že se projeví.[97]

Pokud člověk jde po cestách Hospodinových, přirozeně má někdy pochybnost, zda jde správně. Písmo svaté popisuje mnoho případů, kdy Bůh sám projeví svou vůli a nadpřirozeným zásahem vede jednotlivce nebo celý národ. Jsou zde ale i případy, kdy sami lidé ze své iniciativy o takové zjevné vedení požádají a pokud jednají v souladu s jeho vůlí, mohou ho i dostat.

---

[94] Srov. BROŽ, J.–HŘEBÍK, J., *Izaiáš*, s. 65.
[95] Srov. NOVOTNÝ, A., „Znamení”, *Biblický slovník*, s. 1313.
[96] SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 36.
[97] Srov. SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 33–38.

5 ZPROSTŘEDKOVANÁ KOMUNIKACE

Mluvit s Bohem přímo nebo být svědkem jeho znamení jsou nanejvýš přímé a intenzivní způsoby komunikace. Tyto prostředky jsou však velice ojedinělé. V biblických vyprávěních se i běžní lidé často obracejí k Hospodinu a dostávají od něj odpověď, popřípadě je on sám oslovuje. Přiblížíme si tedy další metodu, při které se Bůh nemusí projevit osobně, ale jedná a hovoří skrze zástupnou osobu. V Bibli se setkáme hned se dvěma druhy prostředníků. jednak to jsou andělé a druhou významnou skupinou jsou proroci. Jak lze definovat tyto prostředníky, jak se projevovali a jakou úlohu v komunikaci sehráli, prozkoumáme v této kapitole.

5.1 Andělé

„Anděl je název úkolu, ne přirozenosti. Ptáš-li se, jak se nazývá tato přirozenost, je to duch; ptáš-li se, jaký má úkol, je to anděl." Takto se o těchto bytostech vyjadřuje svatý Augustýn (KKC čl. 329). Samotný název Anděl je odvozen od řeckého slova „angelos", což znamená posel.

Ve Starém zákoně se s nimi běžně setkáme, jejich původ nebo teologické okolnosti zde nejsou ze začátku hlouběji rozvedeny. Písmo svaté zkrátka předpokládá jejich existenci a zkušenost lidí s nimi. Jejich úloha je však jasná, vystupují jako poslové, kteří přinášejí Hospodinovu vůli pomocnou či trestající.[98] Bible se o Bohu vyjadřuje v analogii s orientálními vládci, kteří mají své dvořany (1Kr 22,19), ti vykonávají různá povolání a funkce. Na Hospodinově panství jsou těmito služebníky právě andělé. Cherubové podpírají Boží trůn (Ž 80,2), táhnou jeho vůz (Ez 10,1), či střeží jeho panství (Gn 3,24). Serafové zase zpívají o jeho slávě (Iz 6,2–3). Jejich hlavním úkolem je už podle jména přinášet poselství – vůli Hospodinovu.[99] Tato poselství jsou klíčová při uskutečnění Božího spásonosného díla a obnášejí různé činnosti. Zachraňují jednotlivce (Gn 21,17), vedou celý izraelský národ (Ex 23,20–23). Jejich službou je sdělován Zákon (Sk 7,53). Ohlašují narození (Sd 13), povolávají (Iz 6,6), vedou a starají se o proroky (1Kr 19,5) (KKC čl.332). Nakonec se stávají i Hospodinovými mluvčími a interpretují jeho slova (Da 8–9).

---

[98] Srov. RAHNER, K.–VORGRIMLER, H., „Andělé", *Teologický slovník*, Praha: Zvon, 1996, s. 14–15.
[99] Srov. GALOPIN, P–M., Grelot, P., „Andělé", *Slovník biblické teologie*, s. 7–9.

5.1.1 Spojení nebe se zemí

Jak již bylo sděleno v kapitole o Hospodinově slávě, v průběhu izraelských dějin dochází ke změně vnímání Boha, který se stává stále více transcendentním. Tak vzniká mezi ním a jeho lidem jakási mezera, vzdálenost, kterou je potřeba překonat, a to je úkolem andělů. Ti scházejí a vycházejí po žebříku spojujícího nebe a zemi, aby tvořili komunikační kanál, kterým k lidem přichází Hospodinův spásný plán, a opačným směrem proudí modlitby a prosby (Gn 28,12). Pod vlivem okolních kultur a vlastní teologickou reflexí vzniká postupně židovská angelologie (nauka o andělech). Zprvu lidské pojetí poslů a služebníků se postupně mění ve stále duchovnější entitu se stále nadpřirozenějšími atributy.[100] Vrcholu dosahuje zjevení, pokud jde o anděly, v knize Daniel, kde je jim přiznána osobnost, dokonce i jména.[101] Do středu zájmu se však andělé dostanou mnohem později jak v židovské, tak křesťanské teologii. Zejména pak scholastika důkladně promýšlela jejich podstatu, schopnosti a vlastnosti.[102]

Poslové, tedy nositelé zprávy nebo vůle toho, kdo je poslal, byli v kulturách a období starého Zákona velice ctěni a požívali zvláštních privilegií a ochrany. Je to víc než jen čestný titul, je to vážená služba. Chovat se k poslovi hrubě nebo násilně je společenský přečin nejvyšší vážnosti, nebo nejsilnější demonstrace odporu vůči poselství.[103] Před příchodem moderních technologií byli poslové nejefektivnějším způsobem komunikace mezi lidmi, je tedy nasnadě, že i Bůh může tento lidem obvyklý způsob využít, aby sdělil svou vůli.

Od počátku stvoření a po celou dobu dějin spásy slouží andělé při plnění Boží vůle. Uzavírají pozemský ráj (Gn 3,24), chrání Lota (Gn 19), zadrží Abrahamovu ruku (Gn 21,11–12), vedou Boží lid (Ex 23,20–23), rovněž jednotlivcům určují cestu (Nu 22,22–27), ohlašují narození (Sd 13), povolávají (Iz 6,6–9), pomáhají prorokům (1Kr 19,5). V počátcích zjevení se jejich popis nijak nelišil od běžných lidí (Gn 18,2). Bible o nich mluví jako synech Božích (Jb 1,6). Andělé tvoří Hospodinovo vojsko i s velitelem (Joz 5,13–15) a jsou

[100] Srov. NOVOTNÝ, A., „Anděl“, *Biblický slovník*, s. 27–29.
[101] Srov. STEWART, R. A., „Anděl“, *Nový biblický slovník*, s. 28–30.
[102] Srov. MACHULA, T., NOVOTNÝ, D. D., *Tomáš Akvinský, O andělech (I) v Teologické sumě*, Praha: Krystal OP, 2015, s. 4–17.
[103] Srov. NOVOTNÝ, A., „Posel“, *Biblický slovník*, s. 685.

nositeli zkázy (2S 24,16). Jak uvidíme, v jistých případech jsou ztotožněni se samotným Hospodinem, respektive je v nich teologicky skryto přímé Boží působení.

5.1.2 Anděl Hospodinův

V biblických zprávách o andělech vystupují zcela zvláštním způsobem zmínky o „Hospodinově andělu“ (Gn 22, Ex 3). Je to jeden z teologických pokusů o vypořádání se s fyzickou přítomností Boha na zemi, která, jak jsme již řekli, přináší řadu obtíží. Tato postava je v podstatě ztotožněna se samotným Bohem.[104] Obvykle je chápán jako zástupný termín, který reprezentuje Hospodina v člověkem vnímatelných situacích, zatím co ve viděních a snech se o něm může mluvit přímo.[105]

Existuje však více teorií vysvětlujících toto prolínání osobností posla a samotného Boha. Teorie reprezentace identifikuje anděla Hospodinova jako autonomní stvoření, které jedná ve jménu Boha. Zjevuje s Božskou autoritou a jedná jako Bůh. Tuto teorii zastávali například sv. Jeroným a sv. Augustin. Teorie totožnosti slučuje obě osoby dohromady, jedná se o „totožnou“ postavu s Bohem. Teorie interpolace považuje anděla Hospodinova za projev pozdější spekulace. V původních textech se mluvilo o Bohu přímo, s rostoucí teologickou transcendencí pak byl text zpětně upraven, aby se Bůh nesetkával s lidmi osobně. Všechny teorie mají jisté nedostatky, pravděpodobně se tedy jedná spíše o druh primitivní teologie, která rozlišuje mezi Božskou podstatou a jeho účinky.[106]

5.2 Proroci

Východní národy mají mezi sebou charismatiky, kteří dokážou zprostředkovat kontakt mezi člověkem a božstvy. Obracejí se na ně ti, kteří váhají s důležitým rozhodnutím. V Izraeli je tomu také tak, i zde proroci plní mimo jiné tuto funkci (1Kr 22,1–29). Za prvního zakladatele tohoto povolání v Izraeli a největšího proroka je označován Mojžíš (Dt 34,10). Vzniká zde tradice, kontinuita prorockého daru, který je předáván. Toto charisma pochází od Boha a je tak součástí jeho zjevení. Proroci byli spolu s králi a kněžími pilíři izraelské společnosti. V dobách monarchie měli proroci za úkol kriticky

[104] Srov. GALOPIN, P–M., GRELOT, P., „Andělé“, *Slovník biblické teologie*, s. 7–9.
[105] Srov. NOVOTNÝ, A., „Anděl“, *Biblický slovník*, s. 27–29.
[106] Srov. GROSSOUW, W., „Engel Jahwes“ *Bibel Lexikon*, sl. 393–395.

posuzovat panování krále, zda jedná podle Boží vůle.[107] Toto charisma je v kulturním prostředí, ve kterém Izraelité žijí, běžné. Jeho specifika, a především jeho reflexe, z něj dělají ojedinělý fenomén, který nazýváme profétie.

5.2.1 Profétie

Profétie je druh divinace či mantiky, přestože ani jeden druh přesně neodpovídá jejímu významu. Je to zprostředkování mimořádného vědění, a to ve smyslu kontaktu s transcendentním, přináší sdělení o budoucím a skrytém, přítomném či neznámém minulém. Jiné druhy takovéto činnosti mohou potlačit náboženský rozměr, ale profétie má svůj základ právě v kontaktu s božstvem.

Rozlišujeme tři druhy mantiky, které jsou zároveň i nějakým způsobem zmíněny v Bibli. Je to mantika induktivní (sleduje přírodní vědy), instrumentální (sleduje divinační předměty) a nakonec intuitivní (nástrojem je sám člověk), do které spadá profétie. Subjektem je profesionální či laický specialista, přestože podobná vidění mohou mít i kněží či králové. Podobnost s instrumentální mantikou či věštbou nalezneme zejména ve starších textech. Profétie se jako fenomén osamostatní v 6. stol. př. Kr. v Judsku tím, že přijímá literární formu a získává autoritu jako interpretace Božího zjevení.[108]

Profétie je historicky i charakterově velice pestrý fenomén, který se dá jen těžko univerzálně popsat, neboť má mnoho zvláštností a proměnných. Je to nábožensko-kulturní fenomén, kulturně specifický typ intuitivní mantiky. Typické pro ni je, že projevy jsou inspirované, často v pozměněném vědomí (extatické stavy), vycházejí od osob, které byly specificky „vyvoleny“ či „povolány“. Prorok nikdy nebyl vnímán jako osoba mluvící za sebe, neomezoval se na pouhé vyřizování Boží vůle, ani nepůsobil jednostranně. Poselství je zpravidla určené další osobě a je nejčastěji koncipováno jako napomenutí či varování. Nese i nábožensko-sociální roli. Hebrejská profétie se stala výchozím bodem pro vznik prorocké literatury.[109] Souhrnem můžeme uvést tuto definici:

> „Profétii chápeme především jako teistickou mantiku specialistů, založenou na intuitivní inspiraci, která se může obejít bez technických prostředků či odvozování z jevů ve světě. Neslouží sobě, ale má poslání prostřednice božského sdělení –

[107] Srov. BEAUCHAMP, P., „Prorok“, *Slovník biblické teologie*, s. 379–381.
[108] Srov. HOBLÍK, J., *Proroci, jejich slova a jejich svět,* Praha: Vyšehrad, 2009, s. 25–28.
[109] Srov. HOBLÍK, J., *Proroci, jejich slova a jejich svět,* s. 40–43.

poselství třetí straně adresátů, což činí především slovem, s nímž prorok vystupuje jakožto pověřený božstvem.“[110]

5.2.2 Osoba Proroka

Médiem komunikace je v tomto případě osoba proroka. Můžeme zaznamenat dvě úrovně komunikace. Nejprve prorok příjme poselství od Boha. Bible tyto věty uvozuje například výrazem „stalo se k… slovo Hospodinovo“ (Jr 28,12). Prorok následně předává poselství třetí osobě. Tato komunikace je zase uvozena některou frází ve smyslu „toto praví Hospodin“ (Jr 28,13–14). Tyto fráze jsou přejaty z profánního styku, kde se takto představuje posel významné osoby. Je tak vyjádřeno sebe pochopení proroků jako Božích poslů.[111]

Setkáme se se skupinami proroků (1S 10,10), nebo jednotlivci. Působení proroků je často úzce spjato s královským dvorem, kde působí jako rádci (2Kr 3,11), především ale jako kritici (1S 15,10–34), dává to širší obraz proroků. Nelze je obecně charakterizovat jako kritické jednotlivce, neboť mohou působit jednotlivě i ve skupinách, ve službách krále, i v jeho opozici.[112] Podle obsahu můžeme poselství rozdělit na „slova o spáse“ (1K 20,13), „slova o neštěstí“ (2S 12,7–18), „obžaloba – ohlášení soudu“ (2K 1,15–17), „napomenutí“ (Jr 4,3–8), „bědy“ (Mi 2,1), „výroky proti národům“ (Iz 15–23). [113]

Pro profétii jsou typická vidění. Prorok někdy vidí jen konkrétní předmět (Jr 1,13), nebo celý děj (Iz 6). Během vidění je prorok obvykle v rozhovoru s Hospodinem, ten mu buď vysvětluje poselství (Za 2,1–4), nebo se prorok přimlouvá za odvrácení zkázy z vidění (Am7,1–3). Někdy se prorok aktivně účastní děje zjevení (Ez 37,4). Vidění mají také svou úlohu v povolání proroků, jsou jimi vysláni, pověřeni či legitimizováni před Izraelem (Ez 2).[114]

Proroci přijímají informace od Hospodina, lidem je pak předávají pomocí mluvních aktů, ale také komunikují symbolickými činy. V Bibli najdeme na třicet takových symbolických činů (Jr 19,10–11; Jr 27; Iz 20,3). Iniciativa pochází od Boha, jehož slovo je tak názorně – reálně uskutečněno. Prorok na Boží příkaz uskuteční čin a podá jeho

---

[110] Srov. HOBLÍK, J., *Proroci, jejich slova a jejich svět,* s. 42.
[111] Srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, Praha: Vyšehrad, 2015, s. 156.
[112] Srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 151–153.
[113] Srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 157–163.
[114] Srov. RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, s. 154–156.

vysvětlení. Samotný život proroka může být také jisté poselství. Biografická vyprávění, tedy úseky a epizody ze života, obsahují symbolickou zprávu pro Izrael (Iz 36–39; Jr 26–29). [115]

5.2.3. Skuteční a falešní proroci

Základní předpoklad pro autoritu proroctví je jeho pravost, autentičnost Božího slova. V Písmu svatém se setkáme s mnohým varováním. Před lživými proroky, kteří mohou Hospodinovo sdělení upravovat, nebo dokonce předstírat.

> „Povolám jim proroka z jejich bratří, jako jsi ty. Do jeho úst vložím svá slova a on jim bude mluvit vše, co mu přikáži. Kdo by má slova, která on bude mluvit mým jménem, neposlouchal, toho já sám budu volat k odpovědnosti. Avšak prorok, který by opovážlivě mluvil mým jménem něco, co jsem mu mluvit nepřikázal, nebo který by mluvil jménem jiných bohů, takový prorok zemře.“ (Dt 18,18–20)

Falešný prorok tedy mluví vlastním jménem nebo jménem cizích bohů. Rozlišit je není snadné. Písmo svaté určitou radu nabízí. Základním kritériem je naplnění proroctví. Například Jeremiáš takto argumentuje proti falešnému proroctví Chananjáše:

> „Prorok, který prorokoval o pokoji, byl uznán za proroka, kterého opravdu poslal Hospodin, až když došlo na slovo toho proroka.“ (Jr 28,9)

Hospodin také varuje, že bude zkoušet věrnost svého lidu pokušením následovat poutavá a atraktivní, leč falešná proroctví, která vycházejí z pohanských a magických praktik:

> „Kdyby povstal ve tvém středu prorok nebo někdo, kdo hádá ze snů, a nabídl ti znamení nebo zázrak, i kdyby se dostavilo to znamení nebo ten zázrak, o němž ti mluvil… neuposlechneš slov takového proroka nebo toho, kdo hádá ze snů. To vás zkouší Hospodin, váš Bůh, aby poznal, zda milujete Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší…“ (Dt 13,2–6)

Zkrátka pravdivý prorok vybízí k následování, respektive k návratu k pravému Bohu Izraele. Ten, který slibuje pozitivní budoucnost, je vždy podezřelý a jeho

---

[115] Srov. VLKOVÁ, I., *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2012, s. 14.

opravdovost je potvrzena až po naplnění slibu. Stejně tak opravdový prorok nikdy nebude zvát k následování jiného božstva.

ZÁVĚR

Komunikace je velmi náročný proces, který je však pro život zcela nezbytný. Mým záměrem bylo vztáhnout tuto nezbytnost i na náboženský život, neboť jako forma vztahu je rozvíjen právě vzájemnou komunikací s Bohem. Jak tento vztah začal, jak se u svého zrodu rozvíjel a jakými způsoby tato komunikace probíhala, jsou tedy logické otázky, jejichž odpověď jsem hledal na stránkách Starého zákona. Zvláštnost této komunikace spočívá v nerovnosti partnerů dialogu, a z ní vyplývající nutnost toho většího sklonit se, odhalit a zpřístupnit tomu menšímu. Tato práce neměla za cíl tvořit hluboké teologické rozbory Božího zjevení, ale stručně představit způsoby, jakými se Hospodin k Izraelitům sklonil. Kolik úsilí vynaložil, aby mohl započít vztah s vyvoleným národem, který pokračuje do dnešních dnů s námi a který doznal svého vrcholu v Ježíši Kristu.

Je to velice vzrušující představa, že Bůh někoho osloví přímo, navštíví ho třeba jen ve snu, aby s ním osobně promluvil. Jeho hlas byl pro praotce jasný a zřetelný, slyšeli ho a dokázali mu odpovědět. Je to tedy velká výzva i pro nás nastražit uši, otevřít se a očekávat, zda uslyšíme, jak někdo volá naše jméno. Když jsem pročítal příběhy, kde se tak stalo, kladl jsem si otázku, zda bych uměl pohotově odpovědět „tady jsem“. K takovému volání je dnes většina lidí skeptická, jistě nepatří k běžným zkušenostem. A tak si říkám: „Už k nám Bůh nemluví? Nebo ho jen neumíme slyšet?“ Jedna seriálová postava (Dr. House) pronesla sarkastickou připomínku: „Pokud mluvíš k Bohu, jsi nábožensky. Pokud Bůh mluví k tobě, jsi psychotik.“ Bohužel je tento sarkasmus smutnou realitou v přístupu lidstva k Bohu. Jak ohromný je to kontrast proti starozákonnímu lidu.

Zamyslíme-li se, zda je Hospodin přítomen v oblačném sloupu, v arše úmluvy či chrámu a zda se tedy Izraelité v čele s Mojžíšem setkali se smyslově postřehnutelným Bohem a prožili fyzický, nejen mystický zážitek, uvidíme motiv přítomnosti Hospodina uprostřed jeho lidu a silný okamžik jeho víc než symbolického vedení. Můžeme mnohé empiricky vysvětlit a mnohé zpsychologizovat, ale myslím, že je zde řada věcí, které jsou nad tento rámec. Pokud přijmeme představu mluvícího Boha, přiblížíme si původ Zákona a tím prameny naší dnešní víry. A tento původ tak mnohem více svážeme se samotným Hospodinem.

Jeho teofanie ukazuje, co je ochoten udělat, aby byl lidem přístupnější a bližší. Ukazuje jeho lásku, která vytvořila bezpečné podmínky pro setkání s ním. A přesto vidíme, že Bůh musí Mojžíše od dětství pečlivě připravovat, aby byl schopen takto komunikovat. Samotné setkání je tak silné, že jím je Mojžíš proměněn, a to i po fyzické stránce. Je důležité i dnes hledat Boží přítomnost mezi námi – jeho lidem. Všímat si příležitostí, kdy se k nám takto sklonil a připravil pro nás setkání, které nás může proměnit.

Magie je něco, co se nás týká dodnes. Obecně si pod tímto pojmem představíme nějakou známou postavu jako je Harry Houdini, David Copperfield či Harry Potter. Možná někoho napadne, jak se našeho náboženského života týkají triky s akváriem nebo zmizení letadla. V komunikaci s Bohem je podstatné, za jakým účelem ho oslovujeme a jak náš rozhovor zamýšlíme. Je to velice tenká hranice mezi dotazem a řekněme minimálně sugescí. Pokud svůj život víry vedeme jako snahu zmanipulovat (zavázat si) vůli všemohoucího, dopouštíme se právě takové zakázané magie. Tyto starozákonní texty nám ukazují, že se Hospodin může projevit znamením, a to i na lidské požádání, dokonce i požadovaným způsobem. Má to ale sloužit především k jeho slávě. Zároveň je také jasné, že s takovou prosbou nelze přijít lehkovážně. Hledejme tedy Boží vůli a nelpěme na svých potřebách.

Když neslyšíme jeho volání, když se neptáme na jeho vůli, neváhá Bůh poslat svého posla, aby nám sdělil svá očekávání. Neváhá poslat proroka, který nám připomene Hospodinův zákon. Proroka, který nám z Božího pověření kriticky připomene, kudy vede cesta, na kterou se máme vrátit. Jistě, dříve se prorok věnoval králům a celým národům, takže jako jednotlivci bychom ve Starém zákoně nemohli očekávat individuální zájem. Ale toto pojetí se změnilo s příchodem Ježíše Krista. Naslouchejme prorokům! Kde se s nimi setkáme? Pro každého z nás může Bůh individuálně poslat nějakého kritického rádce. I my můžeme čerpat Boží slovo z Bible, z homilie nebo od bližního, vždyť s nimi se Pán ztotožňuje.

Doufám, že tato úvaha na závěr osvětlí motivy, proč zkoumat Písmo svaté, hledat v něm příklady komunikace s Bohem a jejich nejen historickou a teologickou výpověď, ale také jejich inspirativní spirituální hodnotu. Vždyť tyto starobylé způsoby komunikace mají své podoby i v dnešním světě a můžeme se z nich poučit a použít je pro vlastní duchovní rozvoj.

BIBLIOGRAFIE

PRAMENY:

AKVINSKÝ, T., *Summa contra gentiles.*

ALTRICHTER, M., *Spirituální teologie*, Olomouc: Centrum Aletti, 2017.

AYEE, E. S. A., „Human comunication revisited: A biblical perspective“, *BChS* 78, č. 1, 2013.

BACON, S., „The Mystery of the Urim Ve-Tummim“, *JBQ* 43, č. 4, 2015.

BALABÁN, M., „Magie ve starém zákoně“, *Religio* 3, č. 1, 1995.

BEAUCHAMP, P., „Prorok“, *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 379–384.

BECK, J. A., „Gidon, Dew, and the Narrative: Geographical Shaping of Judges 6:33–40“*, BS* 165, 2008.

BEINERT, W., *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Český ekumenický překlad včetně deutero-kanonických knih, Praha: Česká biblická společnost, 2016.

BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu I.*, Praha: Kalich, 1991.

BIČ, M., *Výklady ke Starému zákonu II*., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

BROŽ, J., HŘEBÍK, J., *Izaiáš*, Praha: Česká biblická společnost, 2018.

CEJPEK, J., *Informace, komunikace a myšlení*, Praha: Karolinum, 2005.

DOUGLAS, J. D., *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017.

DUPONT, J., „Jméno“, *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 162–165.

FREEMAN, D., „Sláva“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 928–929.

GALOPIN, P–M., Grelot, P., „Andělé“, *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 7–9.

GEORGE, A., „Sen“, *Slovník biblické teologie,* Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 421–422.

GROSSOUW, W., „Engel Jahwes“ *Bibel Lexikon*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1970. sl. 393–395.

HAAG, H., *Bibel Lexikon*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1970.

HOBLÍK, J., *Proroci, jejich slova a jejich svět,* Praha: Vyšehrad, 2009.

HOUTMAN, C., „The Urim a Thummim: A New Suggestion“, *VT* 40, č. 2, 1990.

HUMPHREYS, C., *Myracles of Exodus: Scientists Discovery of the Extraordinary Natural Causes of the Biblical Stories*, San Francisco: HarperCollins Publishers, 2004.

HUROWITZ, V. A., „True Light on the Urim and Thummim“, *JQR* 88, č. 3–4, 1998.

IMSCHOOT VAN, P., „Theophanie“, *Bibel Lexikon*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1970. s. 1737–1739.

JAEYOUNG, J., „A Literary Development of the Cloud-and-Fire Pillar Motif in the Pentateuchal Wilderness Tradition“, *BN* 182, 2019.

JAROŠ, K., „Des Mose Strahlende Haut, Eine Notiz zu Ex 34, 29, 30, 35“, *ZAW* 88, č. 2, 1976.

Katechismus Katolické církve, Praha: Zvon, 1995.

KITCHEN, K. A., „Magie“ *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 567–270.

KOPEČEK, P., *Speciální liturgika*, Olomouc: Vydavatelství UPOL, 2022.

LÉON-DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991.

MAIMONIDES, M., *Průvodce pro zmatené II.*

MACHULA, T., NOVOTNÝ, D. D., *Tomáš Akvinský, O andělech (I) v Teologické sumě*, Praha: Krystal OP, 2015.

MURPHY, K. J., „Laying Out the Fleece: Reading Gideon’s Requests with Reception History“, *WW* 37, č. 3, 2017.

MOLLAT, D., „Sláva“, *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 431–434.

MOTYER, J. A., „Urím a Tumím“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 1070.

MÜLLER, G. L., *Dogmatika pro studium a pastoraci*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

NAKONEČNÝ, M., *Sociální psychologie*, Praha: Academia, 1999.

NIHAM, CH., RÖMER T., *Úvod do starého zákona,* Jihlava: Mlýn, 2020.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1992.

OPATRNÝ, D., *Následovat člověka do Božího království*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2021.

PACKER, J. I., „Zjevení“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 1146–1148.

PENCZOVÁ, H., Mojžíš–Boží priateľ*, ST* 22, č. 1, 2020.

POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak na zemi*, Praha: Krystal OP, 2017.

PROPP, W. H. C., *Exodus 19–40 A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 2006.

PROPP, W. H., „The Skin of Moses' Face: Transfigured or Disfigured?“, *CBQ* 49, č. 3, 1987.

RAHNER, K., VORGRIMLER, H., „Andělé”, *Teologický slovník*, Praha: Zvon, 1996. s. 14–15.

RATZINGER, J., *Úvod do křesťanství*, Brno: Petrov, 1991.

RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*, Praha: Vyšehrad, 2015.

RIGUAX, B., GRELOT, P., „Zjevení“, *Slovník biblické teologie*, Praha: Academia, 1991. s. 613–618.

RENAUD, B.–LÉON-DUFOUR, X., „Oheň“, *Slovník biblické teologie*, Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. s. 296–299.

SANDERS, S., „Old Light on Moses' Shining *Face“*, *VT* 52, č. 3, 2002.

SCHUBERT, K., *Židovské náboženství v proměnách věků*, Praha: Vyšehrad, 1995.

STEWART, R. A., „Anděl“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 28–30.

THOMSON, J. G. S. S.–WRIGHT, J. S., „Vidění“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 1089–1090.

VLKOVÁ, I., *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

VYBÍRAL Z., Psychologie komunikace, Praha: Portál, 2009.

WALDENFELS, H, *Kontextová fundamentální teologie*, Praha: Vyšehrad, 2000.

WALTERS, G.–MILNE, B. A., „Spasení“, *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2017. s. 957–961.

WESTERMANN, C., *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985.

WOLFSON, E., *Through a Speculum that Shines; Vision in Medieval Jewish Mysticism,* Princeton: Princeton University Press, 1994.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

SEESKIN, K., „*What Did the People Hear at Mount sinai?*“, Online, dostupné z: https://www.thetorah.com/article/what-did-the-people-hear-at-mount-sinai, [citováno 2023-09-03].

SCHWARZ, B. J., „The LORD Spoke to Moses: Does God Speak?“, Online, dostupné z: https://www.thetorah.com/article/the-lord-spoke-to-moses-does-god-speak, [citováno 2023-09-04].

SEZNAM ZKRATEK:

BChS	Bulletin for Christian Scholarship
BN	Biblische Notizen
BS	Bibliotheca Sacra
CBQ	The Catholic Biblical Quarterly
JBQ	Jewish Bible Quarterly
JQR	Jewish Quarterly Review
ST	Studia theologica
VT	Vetus Testamentum
WW	Word & World
ZAW	Zeitschrift für Alttestamentliche Wissenschaft

ANOTACE

Název práce:	Komunikace s Bohem ve Starém zákoně
Příjmení a jméno:	Strakulák Karel
Katedra:	Biblických věd
Obor:	Teologické nauky
Vedoucí práce:	ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.
Počet stran:	54
Počet titulů použité literatury:	47
Klíčová slova:	komunikace zjevení Starý zákon znamení proroci andělé

Předkládaná bakalářská práce se zabývá komunikací mezi lidmi a Bohem ve Starém zákoně. Nejprve jsou stručně popsány základní rysy komunikace všeobecně, dále je vysvětlen její význam a vztah k náboženství. Komunikace s transcendentní osobou Boha přináší specifický charakter komunikace, kterým je nutnost Boží iniciativy a sebeodhalení, to je obsaženo v pojmu „zjevení“. Na základě tohoto pojmu jsou definovány konkrétní způsoby (média) komunikace: 1) Osobní setkání bezprostředně nebo ve snu. 2) Prostřednictvím Božího působení (činy a skutky) a jeho dějinnou reflexí. 3) Zprostředkovaně skrze posly a proroky. Práce se omezuje na prostředí Starého zákona, neboť v jeho knihách je zachycen počátek této komunikace, její ztráta a dlouhá cesta jejího opětovného navázání skrze rozličné způsoby. Jednotlivé komunikační cesty jsou doplněny o modelové příklady a stručné přiblížení jejich zvláštností. V závěru práce je krátká úvaha nad popsanými dialogy a jejich možný přínos pro duchovní život věřícího člověka.

SYNOPSIS

Title of thesis:	Comunication with God in the Old Testament
Author:	Strakulák Karel
Department:	Department of Biblical Studies
Academic discipline:	Theological Studies
Supervisor:	ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.
Number of pages:	54
Number of sources:	47
Keywords:	Communication Revelation Old Testament Sign Prophets Angels

The bachelor thesis deals with the communication between people and God in the Old Testament. There are briefly described basic principles of general communication, and subsequently, their meaning and relationship to the religion are explained. Communication with the transcendent person of God is a specific type of communication where it is necessary divine initiative and self-revelation, as covered in the term revelation. Based on that term, there are defined, specific methods (mediums): 1) direct personal meeting or in dream 2) through God's activity (acts and deeds) and his historical reflection. 3) indirectly through messengers and prophets. The thesis is limited to the Old Testament environment because its books capture the beginning, the lost, and the long journey of reacquiring and re-establishing communication in different ways. Each communication form is supplemented by model situations and their specifications description. A short reflection on the described dialogues and their possible contribution for the spiritual lives of believers is added at the conclusion.